

เรื่องพิเศษประจำฉบับ

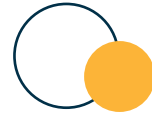


เกิดน้อยๆ ไม่กลับ
ต้องปรับและรับมืออย่างไร?



เกิดน้อยๆไม่กลับ

ต้องปรับและรับมืออย่างไร



ดูเหมือนว่าวิกฤตทางธรรมชาติที่มากับศตวรรษที่ 21 ล้วนแต่อยู่ในขั้นที่ “ถั่วไม่กลับ” (irreversible) ทั้งความรวนของโลกรซึ่งยืนยันโดยคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Intergovernmental Panel on Climate Change: IPCC) แล้วว่าคงจะหวนกลับสู่โลกอันร่มเย็นอย่างในอดีตได้ยาก และอีกวิกฤตที่ยังไม่มีสถาบันหรือองค์กรใดออกมายืนยันว่าคงจะถั่วไม่กลับเหมือนสภาพภูมิอากาศ คือ **ภาวะอัตราเกิดที่ลดลง**

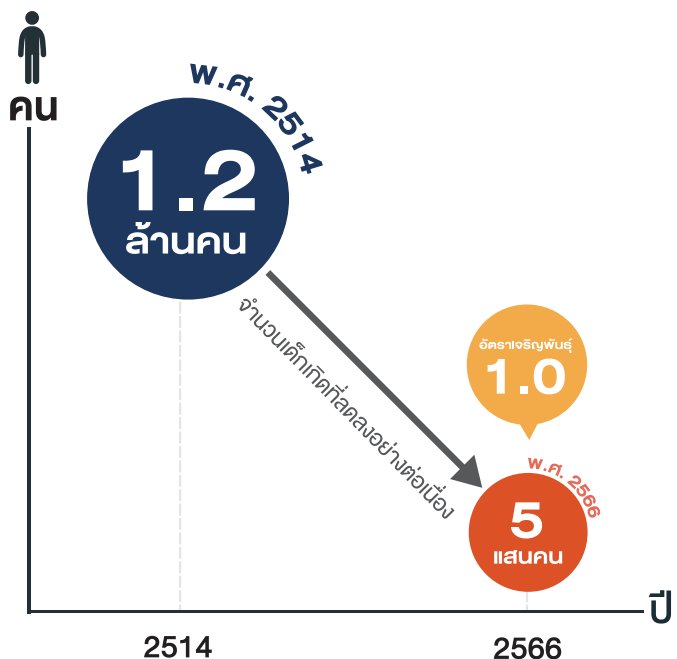
โลกใช้เวลาหนึ่งแสนเก้าหมื่นปีในการสร้างฐานประชากรให้มีมากถึง 1 พันล้านคน และใช้เวลาเพียง 200 ปีเติบโตจาก 1 พันล้านคน (ค.ศ. 1084) เป็น 8 พันล้านคน (ค.ศ. 2022) แต่อัตราการเติบโตนี้กำลังลดลงอย่างรวดเร็วและชัดเจน ในขณะที่องค์การสหประชาชาติคาดการณ์ว่าประชากรโลกจะแตะระดับสูงสุดที่ 10.4 พันล้านคน ในช่วงกลางทศวรรษ 2080s และจะลดลงหลังจากนั้น¹ แต่ยังไม่มีการคาดการณ์ว่าจะลดลงไปถึงจุดต่ำสุดแค่ไหน

ความรุนแรงของสถานการณ์ที่เด็กเกิดลดลงนี้ แม้จะไม่เท่าเทียมกันในทุกภูมิภาคและทุกประเทศ แต่ในภาพรวมระดับโลกแล้วได้สร้างความตระหนัก ทำให้เกิดการพาดหัวที่น่าสะพรึงกลัว ไม่ว่าจะเป็นหนี้สิน บทความ และการประชุมต่างๆ อย่างเช่น หนังสือ *Empty Planet: The Shock of Global Population Decline* โดย Darrel Bricker และ John Ibbitson ในปี 2562² การที่ Elon Musk นักธุรกิจระดับโลกที่ออกโรงเตือนว่า สังคมอเมริกันอาจสูญพันธุ์ในอนาคต และเรียกร้องให้สังคมอเมริกันมีลูกมากขึ้นเพื่อต่อสู้กับ “การล่มสลายของประชากร” (population collapse)^{3,4} รวมทั้งบทความที่ชื่อ “You can’t even pay people to have more kids” (ถึงจะจ่ายเงินเพิ่ม คุณก็ทำให้คนมีลูกไม่ได้หรอก)⁵ ซึ่งเล่าถึงนโยบายต่างๆ ที่หลายประเทศทดลองแล้ว ล้วนไม่สามารถทำให้คนมีลูกเพิ่มได้ และล่าสุดเมื่อสาธารณรัฐเกาหลี (เกาหลีใต้) ประกาศเมื่อต้นปี พ.ศ.2566 ว่าอัตราเจริญพันธุ์ (fertility rate) ลดต่ำลงอย่างน่าตกใจ ต่อเนื่องจาก 0.78 ใน พ.ศ.2565

มาเป็น 0.72 ทำให้สาธารณรัฐเกาหลีเป็นประเทศที่มีอัตราเจริญพันธุ์ต่ำที่สุด ในโลก⁶ และพูดถึงมาตรการต่างๆ เพื่อการกระตุ้นประชากร รวมทั้งการเชิญชวนให้คนหนุ่มสาวที่มีความสามารถ (talent) เข้ามารองหลักประกันสร้างครอบครัวที่เกาหลีใต้ ซึ่งได้รับการตอบโต้จากประเทศต่างๆ ว่าประชากรกลุ่มนี้ก็ล้วนเป็นความหวังของอนาคตของประเทศอื่นๆ เช่นเดียวกัน

ประเทศไทยไม่เพียงแต่จะร่วมชะตากรรมนี้ แต่ดูเหมือนว่าจะอยู่ในอันดับต้นๆ ในภูมิภาคด้วยซ้ำ ด้วยจำนวนเด็กเกิดที่ลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ.2514 โดยมีการบันทึกจำนวนเด็กเกิดสูงสุดถึง 1.2 ล้านคน แล้วลดต่ำลงมาเรื่อยๆ จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. 2565 ที่จำนวนเด็กเกิดใหม่มีเพียงราว 5 แสนคน อัตราเจริญพันธุ์ใน พ.ศ. 2566 อยู่ที่ราว 1.1 น้อยที่สุดเป็นอันดับ 2 รองจากสิงคโปร์ ที่มีอัตราเจริญพันธุ์ 0.9 เท่านั้น ซึ่งต่ำกว่าหนึ่งเป็นครั้งแรก⁷ ในขณะที่ประเทศอื่นๆ อีก 9 ประเทศ (รวมติมอร์เลสเต) ล้วนมีอัตราเจริญพันธุ์ใกล้ 2 หรือมากกว่า

อย่างไรก็ตาม หากติดตามดูการรายงานสถานการณ์จากสื่อสารมวลชน บทวิเคราะห์ การอภิปรายในเวทีต่างๆ จะวนเวียนอยู่กับการรายงานตัวเลขอัตราเกิดที่ลดลงในภูมิภาค และประเทศต่างๆ สาเหตุที่ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่อยากมีลูก ผลกระทบทางสังคม เศรษฐกิจ ตลอดจนความมั่นคงของประเทศ และของมนุษยชาติ และการผลักดันมาตรการต่างๆ เพื่อส่งเสริมการมีลูก รวมถึงการผลักดันให้รัฐบาลประกาศเรื่องการเกิดน้อยเป็น “วาระแห่งชาติ”



นักวิชาการหลายสาขา ไม่ว่าจะเป็นประชากรศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ และอื่นๆ ต่างพยายามรวบรวม และสังเคราะห์ มาตรการกระตุ้นการเกิดที่ได้ดำเนินการแล้วในหลายประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการอุดหนุนทางการเงิน การให้ประโยชน์ทางภาษี การเพิ่ม สาธารณูปโภคต่างๆ เช่น ศูนย์เลี้ยงดูเด็กเล็ก สถานเลี้ยงเด็ก (เนอสเซอรี่) ในที่ทำงานต่างๆ การเพิ่มวันลาคลอดสำหรับแม่ วันลาเลี้ยงลูก สำหรับพ่อ ฯลฯ ซึ่งดำเนินการไปแล้วในประเทศต่างๆ บางประเทศใช้งบประมาณไปจำนวนมาก แต่ก็ล้วนไม่ได้ผล อัตราเกิดยังคง ลดลงอย่างไร้แนวโน้ม

ถึงกระนั้น สังคมก็ยังคงมุ่งค้นหามาตรการกระตุ้นการเกิดที่จะได้ผล ทั้งๆ ที่ตัวอย่างในหลายทศวรรษที่ผ่านมาเหมือนจะตะโกน บอกสังคมว่า “มาตรการใดๆ ก็ไร้ผล” แต่ดูเหมือนทุกคนอยู่ในขั้นตอนปฏิเสธความจริง (denial stage) และยังไม่พร้อมที่จะก้าวต่อไป

เด็กเกิดน้อย...วิกฤตการณ์ร่วม ระดับโลก

I don't want kids.

I just want pets.

I can't foresee that this will be one of my great regrets.

Your kids are fine.

'Cause they're not mine.

To me, a life lived without children sounds divine.

ฉันไม่อยากมีลูก

อยากมีแต่สัตว์เลี้ยง

และก็ได้รู้สึกว่าจะเสียใจ หรือเสียตาย

ลูกๆ ของคุณก็ดีนะ

แต่ไม่ใช่ลูกของฉัน

สำหรับฉัน ชีวิตไม่มีลูก ก็ดูพิเศษจะตายไป

เนื้อเพลงบางส่วนจากเพลง “I don't want kids.” แต่งและขับร้องโดย Thomas Benjamin Wild ESQ เนื้อหาทั้งเพลงออกแนวชวนหัว เหน็บแนม จิกกัด ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของเขา แม้ทั้งเพลงและตัวศิลปินไม่ได้โด่งดังระดับโลก แต่เพลงนี้ก็ได้รับการตอบรับไม่น้อยในสื่อโซเชียลตั้งแต่ที่ปล่อยออกมาครั้งแรก ใน พ.ศ. 2561 ส่วนหนึ่งคงเพราะเหน็บได้โดนใจแฟนคลับวัยเจริญพันธุ์ ทั้งเรื่อง ที่พ่อแม่และเพื่อนๆ มักเข้าชี้ตามถึงอนาคตการมีลูก หรือความอึดอัดเวลาเพื่อนๆ หรือใครๆ ที่พาลูกมาแล้วยากให้คนอื่นอุ้มหรือเล่นกับลูก

เนื้อหาและความนิยมของเพลงนี้ ดูสอดคล้องกับแนวโน้มการลดลงของ อัตราเจริญพันธุ์ที่ทั่วโลกกำลังเผชิญอยู่ขณะนี้เป็นอย่างดี

แม้ว่าจริงๆ แล้วจำนวนประชากรโลกโดยรวมยังคงเพิ่มขึ้น คาดว่า จะแตะระดับ 8.2 พันล้านคนใน พ.ศ. 2567 นี้ และจะยังเพิ่มต่อไปเรื่อยๆ อีกราว 60 ปีข้างหน้า ซึ่งคาดว่าจะเพิ่มขึ้นไปสูงสุดราวหนึ่งหมื่นล้านคน⁹ แต่อัตรา เจริญพันธุ์มีแนวโน้มลดลงมาโดยตลอด อย่างน้อยตั้งแต่ พ.ศ. 2493 สร้าง ความกังวลอย่างยิ่งเกี่ยวกับนโยบายประชากรที่จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจและสังคม

นโยบายประชากรของประเทศไทยกลับทิศทางการควบคุมจำนวนประชากรไม่ให้มีมากเกินไป ดังสะท้อนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่แผนฯ 8 (พ.ศ. 2540-2544)⁹ ที่สนับสนุนให้คนไทย “มีขนาดครอบครัวที่เหมาะสม” และ “ชะลอการวางแผนครอบครัว ในพื้นที่ที่มีอัตราเจริญพันธุ์ของสตรีในระดับทดแทนหรือต่ำกว่า” แต่ในแผนดังกล่าว ก็ยังให้ “เร่งรัดส่งเสริมการวางแผนครอบครัวในพื้นที่ ที่มีอัตราการเกิดสูง” เช่นในพื้นที่ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรียกว่ายังแบ่งรับแบ่งสู้กับการสนับสนุนการเกิด

ต่อมาในแผนฯ 11 (พ.ศ. 2555-2559) มีทิศทางนโยบายที่ชัดเจนขึ้น กล่าวคือ มีนโยบาย “ส่งเสริมคู่สมรสที่มีความพร้อมให้มีบุตร เพิ่มขึ้น” และขณะเดียวกันก็ “รักษาระดับอัตราเจริญพันธุ์ไม่ให้ต่ำกว่าระดับที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน”¹⁰ อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีการขับเคลื่อนที่มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากนัก

Thomas Benjamin Wild ESQ



ที่มา : www.tombwild.com/press-kit/

แม้กระทั่งความตระหนักจากการที่สำนักงานการบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง รายงานจำนวนเด็กเกิดรอดชีพมีน้อยกว่าจำนวนคนตาย และทำให้จำนวนประชากรไทยที่ยังไม่นับรวมการย้ายถิ่น เริ่มลดลงแล้วตั้งแต่ พ.ศ. 2563¹¹

การขับเคลื่อนที่นับว่ามีความเป็นรูปธรรมมากที่สุดในการดำเนินการสนับสนุนการเกิด เห็นจะเป็นการที่คณะกรรมการหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) เห็นชอบข้อเสนอ “การรักษาภาวะมีบุตรยาก” เป็นสิทธิประโยชน์ในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ หรือ บัตรทอง 30 บาท โดยให้มีการนำร่องก่อน 3 ปีก่อนการขยายผล และผลักดันให้การส่งเสริมการมีบุตรเป็น “วาระแห่งชาติ” ในการประชุมเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2567¹²

นอกจากนั้นแล้ว ยังไม่มีการขับเคลื่อนที่เป็นมาตรการ หรือเป็นระบบที่ชัดเจนนัก!

มีเพียงแนวทางกลางๆ ในการ “สนับสนุนการเกิดอย่างมีคุณภาพ” ซึ่งแฝงเป็นนัยว่า **อยากให้เกิดมากขึ้น** แต่ขอให้มีความพร้อมซึ่งดูมุ่งไปที่ความพร้อมของประชาชนมากกว่า แต่ความพร้อมของรัฐ สังคม และชุมชน ที่ให้การสนับสนุนจะมีทิศทางอย่างไร ดูจะยังไม่กระจ่าง

ในระดับประชาชน



ผู้ที่กำลังจะเป็นคนสูงวัยเริ่มวิตกเมื่อมองเห็นลูกหลานที่จะมาคอยดูแลในยามที่แก่ชรา มีอยู่ไม่กี่คน สำหรับบางครอบครัวแทบไม่มีใครเหลือเลยด้วยซ้ำ จึงเริ่มมองหา “โมเดล” ใหม่ ๆ เพื่อการอยู่รอดในวัยชรา เช่น การอยู่รวมกันกับกลุ่มเพื่อน ๆ ส่วนคนที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์ การมีลูกก็คนเป็นความลับที่ต้องการการตัดสินใจที่เด็ดเดี่ยว และการเตรียมการล่วงหน้ามากมาย ผิดกับแต่ก่อนที่การแต่งงานและการมีลูกเป็นวิถีชีวิตปกติทั่วไป

ในระดับชุมชน



ผู้คนเป็นห่วงเกี่ยวกับการสืบสานวัฒนธรรมจารีตประเพณีท้องถิ่น ความไร้ชีวิตชีวาเมื่อมองไม่เห็นคนรุ่นต่อไป ที่จะมารับช่วงต่อในด้านต่างๆ ที่คนรุ่นก่อนๆ ทำสั่งสมเอาไว้

ในระดับประเทศ



รัฐบาลและหน่วยงานราชการกังวลเกี่ยวกับจำนวนแรงงานที่จะสร้างผลผลิต เพื่อสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ รวมทั้งความมั่นคงของระบบสวัสดิการที่ล้วนตั้งอยู่บนสมมติฐานของการมีประชากรเพิ่มขึ้น และมีจำนวนแรงงานมากขึ้น



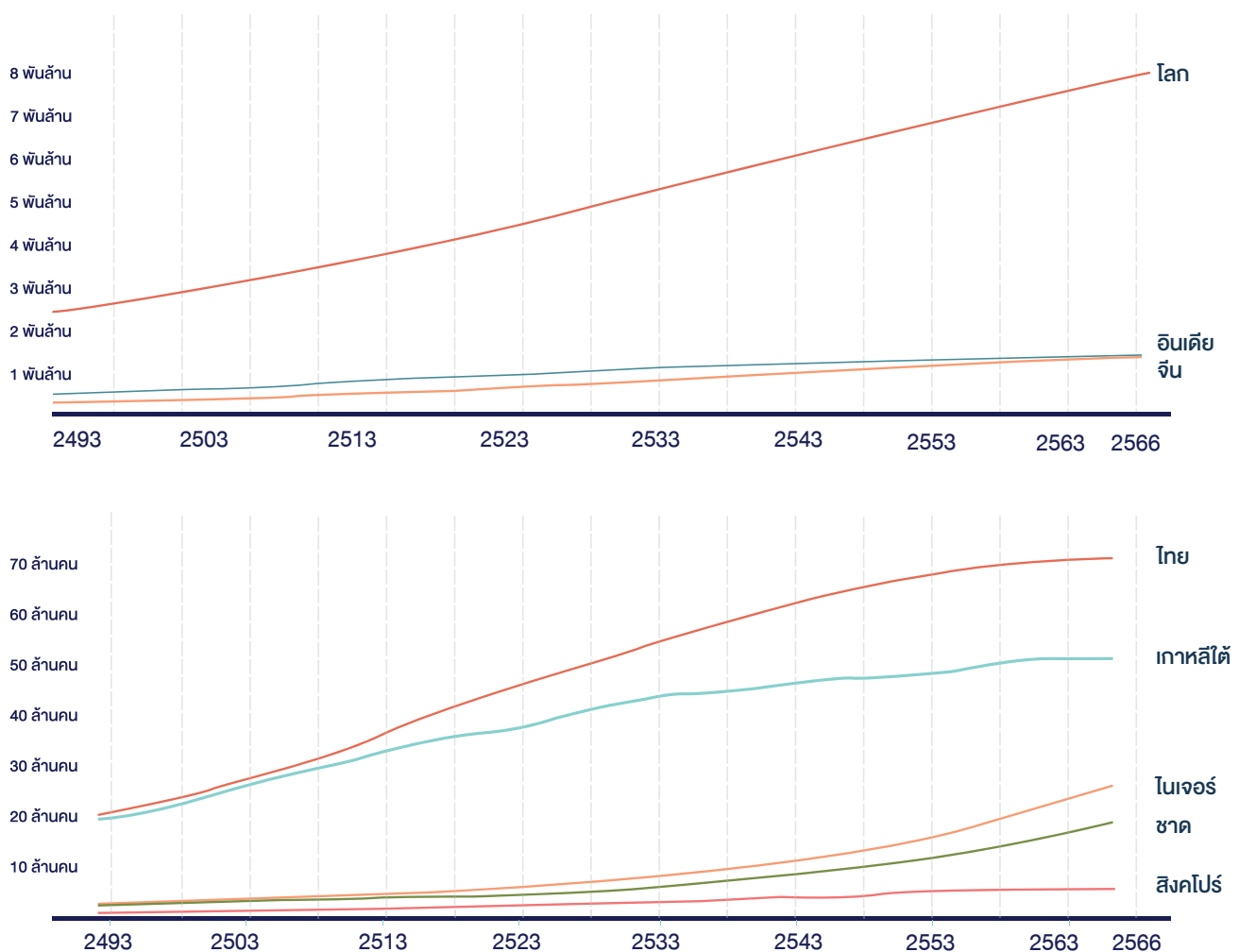
หลายคนอาจกลางแกลงสงสัยว่า โจทย์ใหญ่ที่กำลังท้าทายสังคมและเศรษฐกิจไทยอยู่นี้ เป็นโจทย์ที่ทุกคนและทุกประเทศทั่วโลกกำลังเผชิญพร้อมกันอยู่หรือไม่ มีประเทศใดบ้างที่ไม่ประสบปัญหาแบบนี้ และสิ่งที่ประเทศไทยกำลัง

ประสบอยู่นี้ **รุนแรงระดับไหน**



ที่จริงแล้ว แม้อัตราเจริญพันธุ์รวมจะลดลง แต่จำนวนประชากรจะไม่ได้ลดลงตามไปด้วยกันทันที ยังต้องใช้เวลาอีกหลาย เจเนอเรชันกว่าที่จำนวนประชากรในแต่ละพื้นที่ แต่ละประเทศและของโลกจะลดลง เพราะต้องรอให้ผู้หญิงที่เกิดมาในแต่ละ เจเนอเรชันทยอยพันธุ์เจริญพันธุ์ไปเสียก่อน จึงเกิดเป็นการทิ้งช่วงของเวลา (lag time) ระหว่างการลดลงของอัตราเจริญพันธุ์รวม กับเวลาที่จำนวนประชากรลดลง จึงไม่น่าแปลกใจที่จำนวนประชากรโลกจะยังคงเพิ่มขึ้นไปอีกระยะหนึ่ง ซึ่งตามที่ได้กล่าวไว้ตอนต้น ว่าอีกราว 60 ปี แม้แต่ประเทศที่มีอัตราเจริญพันธุ์รวมต่ำที่สุดอย่างเกาหลีใต้ จำนวนประชากรรวมก็เพิ่งลดลงเมื่อ พ.ศ. 2563 ขณะที่จีนก็เพิ่งรายงานจำนวนประชากรที่เริ่มลดลงไล่เลี่ยกับประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2566 ส่วนสิงคโปร์ แม้จะมีอัตราเจริญพันธุ์รวมต่ำ (ราว 1.2 ในขณะที่ประเทศไทยอยู่ที่ 1.3) และลดลงอย่างรวดเร็วไม่น้อยกว่าประเทศไทย แต่กลับรายงานการเพิ่มจำนวนประชากร จาก 5.6 ล้านคนใน พ.ศ. 2565 เป็น 5.9 ล้านคนใน พ.ศ. 2566 โดยเป็นการเพิ่มในส่วนของผู้พลเมืองสัญชาติสิงคโปร์แท้ๆ (ราวร้อยละ 1.6) และส่วนที่เป็นผู้อยู่มีถิ่นที่อยู่ถาวร (Permanent resident) (ราวร้อยละ 3.5) สะท้อนนโยบายการย้ายถิ่นเพื่อทดแทน (Replacement migration) อย่างน่าสนใจ¹⁴

ข้อมูลของ *Central Intelligence Agency*¹⁵ ณ พ.ศ. 2567 รายงานว่า มีประเทศที่จำนวนประชากรลดลงแล้ว 41 ประเทศ ส่วนที่มีอัตราเพิ่มร้อยละ 1.0 หรือต่ำกว่านั้นแต่ยังไม่ถึงกับลดลงมีจำนวน 105 ประเทศ ที่เพิ่มมากกว่าร้อยละ 1.0 แต่ไม่ถึงร้อยละ 2.0 มีจำนวน 50 ประเทศ ที่เพิ่มมากกว่าร้อยละ 2.0 แต่ไม่ถึงร้อยละ 3.0 มีจำนวน 32 ประเทศ และที่เพิ่มมากกว่าร้อยละ 3.0 ไปจนถึง ร้อยละ 4.6 ซึ่งเป็นอัตราเพิ่มสูงสุดมีเพียง 8 ประเทศ คือ ชูแดน ไนเจอร์ แองโกลา เบนิน อิเควทอเรียลกินี ยูกันดา สาธารณรัฐประชาธิปไตย คองโก และชาด ทั้งหมดอยู่ในทวีปแอฟริกา



ภาพที่ 2: แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรโลก และบางประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2493 - 2566
ที่มา: Our world in data¹⁶



แนวโน้มนั่งที่ยังมองไม่เห็นจุดสิ้นสุด กับความจริงที่ต้องยอมรับ



อัตราเกิดตกถอย... คนรุ่นใหม่คิดอะไรอยู่?

คำถามนี้มีประเด็นแฝงที่ซับซ้อนและสะท้อน
สิ่งที่เปลี่ยนไปในสังคม สิ่งที่ใครๆ อยากรู้
ไม่ใช่แค่เพียง “อะไร” เท่านั้น แต่ยังถามต่อ
อีกว่า “ต้องคิดด้วยหรือ?”

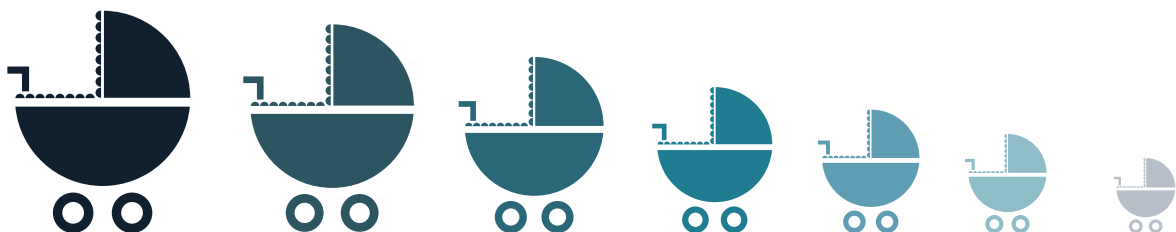
ในสังคมยุคจารีต การเติบโตมีเหย้ามีเรือนเมื่อถึงวัยอัน
ควรเป็นสิ่งที่แทบไม่ต้องคิด เพราะผู้ใหญ่ในครอบครัวต่างจะช่วยกัน
เป็นธุระจัดการให้หนุ่มสาวได้แต่งงานและเริ่มสร้างครอบครัว
การมีลูกก็จะตามมาเป็นแพ็คเกจเดียวกัน ที่จะไม่มีลูกเลยจริงๆ
ก็อาจเป็นเพราะความบกพร่องทางกายภาพบางอย่างของฝ่ายใด
ฝ่ายหนึ่ง และแม้ในยุคถัดมา ผู้ใหญ่ลดบทบาทจากการเป็นธุระ
จัดหาคู่ให้ เหลืออยู่เพียงแค่ถามอยู่เรื่อยๆ ว่า “มีแฟนหรือยัง” หรือ
“แต่งงานหรือยัง” ก็เป็นแรงกระตุ้นพอที่จะทำให้หนุ่มสาวเริ่มต้อง
ขยับดำเนินการตามครรลองของจารีตชีวิต

แต่ทุกวันนี้ การแต่งงานและการมีลูกกลายเป็น
เรื่องส่วนตัวที่ไม่ค่อยมีใครกล้าถามกัน แต่เป็นเรื่องที่หนุ่มสาว
มีอิสระในการตัดสินใจเองมากขึ้น และถือเป็นพื้นที่ส่วนบุคคลที่
ผู้อื่นไม่ควรละเมิด ทั้งการคบหา การมีเพศสัมพันธ์ การแต่งงาน
การมีลูก แยกเป็นอิสระจากกัน ด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
รวมถึงความก้าวหน้าของการคุมกำเนิด และการวางแผนครอบครัว
หนุ่มสาวจึงมีทางเลือกในชีวิตมากขึ้น และเป็นเหตุผลว่าทำไม
คนรุ่นใหม่ “ต้องคิด” เรื่องการมีลูกมากกว่าแต่ก่อน

ปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลงมากมายในหลายมิติที่ทำให้
คนรุ่นใหม่ต้องใช้เวลาานกว่าจะเริ่มคิดถึงเรื่องการสร้างครอบครัว
และถึงแล้วจะมีคู่ชีวิตหรือไม่ เมื่อมีคู่ชีวิตแล้วจะแต่งงานหรือไม่
แต่งงานแล้วจะมีลูกหรือไม่ และหากจะมีลูก จะมีกี่คน การตัดสินใจ
เหล่านี้เป็นภาระอันยิ่งใหญ่ของคนหนุ่มสาวในยุคปัจจุบัน

การใคร่ครวญ และความลังเลในการมีลูกของคนที่มี
คู่ชีวิต ขวนให้ตั้งคำถามสำคัญต่อไปอีกว่า คุณค่าของลูก (value
of children) ที่คนในยุคหนึ่งเคยมองว่าเป็นการสร้างแรงงานเพื่อ
ช่วยพ่อแม่ในการทำมาหากิน จนกลายมาเป็น “สิ่งที่เติมเต็ม” ให้
กับชีวิตแต่งงาน หรือเพื่อการสืบทอดวงศ์ตระกูลไม่ให้สูญสิ้นไป
หรือเพื่อสร้างความผูกพันให้ชีวิตคู่มีความมั่นคง ปัจจุบันนี้ “ไม่เป็น
เช่นนั้นแล้วหรือ?”

คนรุ่นใหม่ทุกวันนี้ มีเหตุผลมากมายที่ทำให้การมีลูก อาจ
ไม่ใช่คำตอบที่ดีที่สุดอีกต่อไป ปัจจัยใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น หรือแม้แต่
ปัจจัยเดิมที่เปลี่ยนแปลงไปในวันนี้ ทำให้การมีลูกเป็นเรื่องที่ซับซ้อน
มากขึ้นกว่าแต่ก่อน



การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะบทบาทของผู้หญิง เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่ออัตราเจริญพันธุ์ที่ลดต่ำลง โดยหลังจากที่ผู้หญิงมีการศึกษาสูงขึ้น มีเสรีภาพมากขึ้น มีความเท่าเทียมทางเพศ และทางเศรษฐกิจมากขึ้น รวมทั้งมีบทบาทเป็นผู้ที่ช่วยหาเลี้ยงครอบครัวมากขึ้นด้วย โดยมีอุปสรรคก่อกำเนิดเป็นจุดพลิกผันสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงสามารถควบคุมการมีลูกได้ ทั้งหมดนี้ส่งผลให้อัตราเจริญพันธุ์รวมในสังคมไทยลดต่ำลง

ในขั้นแรก ระยะเวลาในระบบการศึกษาของผู้หญิงทำให้โอกาสในการเจริญพันธุ์หายไปไม่น้อย เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวร่างกายมีความพร้อมสูงสุดต่อการเจริญพันธุ์ และยิ่งในเวลาต่อมาผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะยืดระยะเวลาในการศึกษานานขึ้น เมื่อผู้หญิงได้รับการศึกษาดีขึ้นแล้วย่อมที่อยากจะใช้ความรู้ความสามารถในการเปิดโอกาสทางสังคมและทางเศรษฐกิจของตนเอง ด้วยการเข้าทำงานในระบบ การเปลี่ยนแปลงนี้จะลดทั้งการตัดสินใจแต่งงานและมีลูก ยิ่งโอกาสของความก้าวหน้าทางอาชีพการงานมีมากขึ้นเท่าใด ต้นทุนค่าเสียโอกาส (opportunity cost) ของทั้งสามีและภรรยาจึงสูงมากขึ้นเท่านั้น ทำให้การตัดสินใจแต่งงานและมีลูกล่าช้าออกไป

นอกจากนี้ ค่าครองชีพที่สูงขึ้นตลอดเวลาเป็นปัจจัยสำคัญที่กดดันให้สามีภรรยาต้องช่วยกันทำมาหากิน ค่าครองชีพที่สูงขึ้นเป็นปัจจัยหลักอย่างหนึ่งที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมีลูก เพราะค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูลูก **การศึกษาที่ดี และการดูแลสุขภาพ “แพง” มากขึ้น** ทำให้หลายครอบครัวรู้สึกว่าการมีลูกเป็นภาระทางการเงินที่ยากต่อการรับมือได้ นอกจากนี้ ปัจจัยเรื่องการเพิ่มขึ้นของราคาที่อยู่อาศัย^{17,18} ก็เป็นปัจจัยที่ส่งผลเชิงลบต่ออัตราเจริญพันธุ์ในหลายประเทศ เพราะเมื่อราคาที่อยู่อาศัยสูงขึ้น ก็เป็นเรื่องยากที่คนโสดจะตัดสินใจแต่งงาน อีกทั้งคู่สมรสที่ยังไม่มีบ้านเป็นของตัวเองก็มักจะตัดสินใจไม่มีบุตร จากการศึกษาพบว่า คนเจนเนอเรชันวายมองว่า **ลูกเป็นภาระ** เพราะการมีลูกต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมาก ทั้งเวลา เงิน และกำลังกาย ดังนั้น การมีลูกจึงต้องถูกดึงเอาเวลาและทรัพยากรที่เคยเป็นของตัวเองไปใช้ในการเลี้ยงดูลูกแทน¹⁹

การสำรวจของธนาคารหลายแห่ง และแหล่งข้อมูลต่างๆ พบว่า ทุนของการเลี้ยงลูก 1 คน ตั้งแต่เกิดจนโต อาจจะต้องใช้เงินจำนวนมาก และต้องทุ่มเทเวลามากด้วยเช่นกัน เริ่มตั้งแต่การตั้งครรภ์ก็ต้องดูแลแม่ที่อึดท้องให้ดี ต้องฝากครรภ์สม่ำเสมอ โดยมีค่าใช้จ่ายอย่างน้อย 1,500-2,000 บาท ต่อเดือน สำหรับโรงพยาบาลของรัฐ ส่วนใครฝากท้องกับโรงพยาบาลเอกชนก็อาจต้องจ่ายแพงกว่าถึง 10 เท่า²⁰ เพราะบางครั้งมีการนำเสนอเป็นแพ็คเกจทั้งการคลอดลูก ก็มีค่าใช้จ่ายในการคลอดที่แบ่งเป็นคลอดแบบธรรมชาติ หรือแบบผ่าคลอด หากคลอดปกติในโรงพยาบาลรัฐ มีค่าใช้จ่ายอยู่ที่ 5,000-15,000 บาท เอกชนอาจเพิ่มเป็น 30,000-90,000 บาท ส่วนการผ่าคลอด ในโรงพยาบาลรัฐ 15,000-30,000 บาท เอกชนแพงขึ้น 1-5 เท่า^{20,21} หลังจากนั้น ก็จะเป็นค่าใช้จ่ายอุปกรณ์ เสื้อผ้า ค่าวัคซีน ค่ารักษาพยาบาลหากเจ็บป่วย ค่าอาหาร อาหารเสริม เมื่อลูกเข้าโรงเรียน ก็จะมีค่าใช้จ่ายเรื่องการศึกษาที่แตกต่างกันไปตามระดับการศึกษาและรายได้ของครอบครัว

ผลสำรวจของ *Thairath Money Poll* ระหว่างวันที่ 5-30 สิงหาคม 2567 ซึ่งสำรวจปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางแผนการเงินและค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงลูก 1 คน ของหญิงที่เป็นแม่จำนวน 1,637 คน ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่กรุงเทพฯ และปริมณฑล และต่างจังหวัด พบว่า ร้อยละ 76.7 ของกลุ่มแม่ที่มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 25,000 บาทต่อเดือน มีค่าใช้จ่ายจ้างพี่เลี้ยงเด็กก่อนเข้าโรงเรียนไม่เกิน 10,000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 78.4 ของแม่กลุ่มนี้จ่ายค่าเทอมลูกวัยประถมไม่เกิน 30,000 บาทต่อปี ร้อยละ 86.7 ค่าใช้จ่ายเรียนพิเศษไม่เกิน 3,000 บาทต่อเดือน

ส่วนแม่ที่มีรายได้ 25,000-50,000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 52.7 ของกลุ่มนี้ จ้างพี่เลี้ยงเด็กก่อนลูกเข้าโรงเรียนไม่เกิน 10,000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 53.4 จ่ายค่าเทอมลูกวัยประถมไม่เกิน 30,000 บาทต่อปี และ ร้อยละ 72.3 มีค่าใช้จ่ายเรียนพิเศษไม่เกิน 3,000 บาทต่อเดือน กลุ่มแม่ที่มีรายได้สูง 50,000-100,000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 46.4 มีค่าใช้จ่ายจ้างพี่เลี้ยงก่อนเข้าโรงเรียนไม่เกิน 10,000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 47.4 จ่ายค่าเทอมลูกวัยประถมไม่เกิน 30,000-100,000 บาทต่อปี ร้อยละ 56.3 มีค่าใช้จ่ายเรียนพิเศษไม่เกิน 3,000 บาทต่อเดือน²²





นอกจากนี้ ยังมีต้นทุนค่าเสียโอกาส (opportunity cost) เช่น เวลาที่พ่อแม่ต้องใช้ในการดูแลลูก ส่งผลต่อรายได้และโอกาสบางอย่างที่อาจจะหายไปหากเลือกทำงานนอกบ้านน้อยลงเพื่อดูแลลูก

การที่จะต้องแบกรับภาระทางการเงิน สร้างความลำบากในการตัดสินใจมีลูก แม้ว่าในหลายประเทศจะมีนโยบายสนับสนุนครอบครัวที่มีลูก เช่น การลางานเพื่อดูแลบุตร และการให้เงินสนับสนุนค่าเลี้ยงดูบุตร สวัสดิการต่างๆ ค่าเล่าเรียน แต่ในประเทศไทยยังมีข้อจำกัดในเรื่องนี้ นโยบายเหล่านี้ยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาให้ครอบคลุมและเพียงพอ ทำให้หลายครอบครัวไม่สามารถรับภาระเพิ่มเติมจากการมีลูกได้

ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้มีประสบการณ์ พบว่า **การตัดสินใจมีลูก มักขึ้นอยู่กับจิตใจและความรู้สึกมากกว่าการวางแผน** หรือคำนวณอย่างละเอียดทุกขั้นทุกตอน ทุกบาททุกสตางค์ ความอยากมีลูกและการตัดสินใจมีลูกเกิดจากความรู้สึกอยากมีครอบครัวที่อบอุ่น หรือความรักในเด็ก ซึ่งกลายเป็นแรงผลักดันที่สำคัญ การคิดมากอาจกลายเป็นอุปสรรค หากคำนึงถึงความพร้อมทางเศรษฐกิจ การงาน และเงื่อนไขต่างๆ มากเกินไป อาจทำให้เกิดความกลัวและลังเล จนสุดท้ายเลือกที่จะไม่มีลูก เพราะรู้สึกว่ามีวัน “พร้อม” อย่างสมบูรณ์

“มีเมื่อไหร่ก็พร้อมเมื่อนั้น” เป็นประสบการณ์ของคนรุ่นก่อนที่ส่งผ่านมายังคนรุ่นใหม่ ชี้ให้เห็นว่า ความพร้อมที่แท้จริงเกิดจากการปรับตัวและลงมือทำ ไม่ใช่การรอจนทุกอย่างพร้อมสมบูรณ์แบบ แต่ต้องมีความกล้าหาญและความมั่นใจเป็นตัวขับเคลื่อน การมองโลกในแง่ดีและเชื่อมั่นในศักยภาพตนเอง สามารถช่วยให้ตัดสินใจมีลูกได้ง่ายขึ้น แม้จะไม่มีความพร้อมในทุกด้านก็สามารถมีลูกและเลี้ยงลูกให้มีคุณภาพได้

แง่มุมดีๆ ที่ได้จากการมีลูก จึงเป็นประเด็นที่ควรนำมาพูดถึงมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการมีลูกสามารถสร้างความสุขในครอบครัวได้ ทำให้ครอบครัวมีชีวิตชีวา แม้ว่าจะเหนื่อยจากการเลี้ยงลูก แต่รอยยิ้มของลูกสามารถช่วยคลายความเหนื่อยล้า และเติมเต็มความอบอุ่นในชีวิตครอบครัว ลูกช่วยเติมเต็มความสัมพันธ์ในครอบครัว และเป็นเป้าหมายชีวิตที่สำคัญ ซึ่งอาจต้องแลกมากับความสำเร็จในหน้าที่การงาน การมีลูกคือโอกาสในการพิสูจน์ศักยภาพตนเองที่จะเลี้ยงดูและสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีให้กับลูกได้ หรือการมีลูกเป็นการสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีของครอบครัว รวมถึงช่วยเพิ่มความเชื่อมโยงในครอบครัวขยาย การสะท้อนคุณค่าของการมีลูกในทางจิตใจและความรู้สึก อาจมีส่วนช่วยคนรุ่นใหม่หันมาให้ความหมายกับการสร้างครอบครัว และอาจตัดสินใจมีลูกได้บ้างไม่มากนักน้อย อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจขึ้นอยู่กับมุมมองและการให้คุณค่าของแต่ละบุคคล

ความสมดุลในชีวิต เป็นอีกปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมีหรือไม่มีลูก และเป็นคำที่ได้ยินมากขึ้นในคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ โดยในกลุ่มผู้หญิงทั้งเจนเนอเรชันเอกซ์ (เกิดระหว่าง พ.ศ. 2506-2526) และเจนเนอเรชันวาย (เกิดระหว่าง พ.ศ. 2527-2546)²³ ที่ยังโสดมองว่า การมีลูกคือการเสียสละ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสียสละเวลาในการทำงาน และเวลาส่วนตัว โดยผู้หญิงคาดการณ์ว่าคนเสียสละมักต้องเป็นฝ่ายหญิง ขณะที่กลุ่มเจนเนอเรชันวายโสด จะกังวลเรื่องการใช้เวลามากกว่าเจนเนอเรชันเอกซ์โสด อาจเป็นเพราะผู้หญิงเจนเนอเรชันวายยังมองว่าชีวิตในปัจจุบันยังไม่สมดุลเท่ากับเจนเนอเรชันเอกซ์ ในขณะที่เจนเนอเรชันเอกซ์โสดพูดถึงความกังวลด้านค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูลูกมากกว่าเจนเนอเรชันวายได้รับข้อมูลจากประสบการณ์ของคนรอบข้าง เช่น ญาติพี่น้อง หรือเพื่อนที่มีลูก²⁴

นอกจากนี้ สถานการณ์ของสังคมในปัจจุบันที่มีพลวัตค่อนข้างสูง และมีความเปราะบาง ทำให้คนส่วนใหญ่มีความกังวลเกี่ยวกับความมั่นคงในอนาคตและความไม่แน่นอนในชีวิต เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คนตัดสินใจไม่มีลูก เช่น ภาวะเศรษฐกิจที่ผันผวน สภาพแวดล้อมและภัยพิบัติ การเปลี่ยนแปลงของตลาดงาน และความไม่มั่นคงทางสังคมหลายคนจึงลังเลที่จะมีลูก เพราะกลัวว่าลูกอาจต้องเผชิญกับปัญหาหรือสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการเติบโตที่ดี รู้สึกเป็นห่วงเรื่องสวัสดิภาพความปลอดภัยของลูก และไม่ต้องการให้ลูกได้รับความกดดัน

อิสรภาพและความเป็นตัวของตัวเอง เนื่องจากคนรุ่นใหม่จำนวนมากให้ความสำคัญกับอิสรภาพและการทำตามความต้องการหรือความฝันของตนเอง การมีลูก อาจทำให้รู้สึกว่าต้อง “สูญเสีย” อิสรภาพบางส่วนไป เช่น การได้ท่องเที่ยว อิสรภาพในการใช้ชีวิตตามใจ การแสวงหาความหมายของชีวิตและทำความเข้าใจตัวเอง มากกว่าที่จะเดินตามเส้นทางที่สังคมกำหนดให้ เช่น อายุเท่านี้ต้องทำอะไร ต้องมีอะไร หรือเหมาะกับอะไร ทำให้การตัดสินใจไม่มีลูกกลายเป็นการรักษา “มูลค่า” ของอิสรภาพที่มีไว้

คนรุ่นใหม่ในปัจจุบันให้ความสำคัญอย่างมากกับชีวิตที่อิสระ การดูแลตนเองมากขึ้น และการรักตัวเองมากขึ้น การแต่งงานและการมีลูกไม่ได้เป็นเป้าหมายหลักของชีวิตอีกต่อไป หลายคนรู้สึกรู้ว่าการใช้ชีวิตโดยไม่มีลูกทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีเวลาสำหรับตนเองมากขึ้น นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการทำงานและความก้าวหน้าในอาชีพการงานมากขึ้น หลายคนจึงเลือกที่จะเลื่อนการมีครอบครัวออกไปหรือตัดสินใจไม่มีลูกเพื่อให้สามารถทุ่มเทให้กับงานและชีวิตส่วนตัวได้มากกว่า

อย่างไรก็ตาม อิสระภาพอาจต้องต่อสู้กับจารีตของสังคม เช่น ในบางสังคมที่มีความเชื่อและความคาดหวังต่อบทบาทของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงไม่สามารถที่จะตัดสินใจทำตามที่ต้องการได้ การศึกษาของ Filipa Salgado & Sara Isabel Magalhaes (2024)²⁵ ที่ศึกษาการรับรู้และประสบการณ์ของหญิงชาวโปรตุเกสที่ไม่ต้องการมีลูก ขณะที่สังคมโปรตุเกสคาดหวังให้ผู้หญิงต้องมีบทบาทเป็นแม่ เลี้ยงลูก หญิงกลุ่มนี้ต้องเผชิญความกดดันและปฏิกิริยาทางสังคมในทางลบ สังคมมองว่า หญิงกลุ่มนี้เป็นคนวิตกกังวล ไม่เป็นธรรมชาติ ไม่เป็นผู้ใหญ่ เบี่ยงเบน มีปัญหาทางจิตใจ เห็นแก่ตัว และไม่ใช่ผู้หญิง อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงที่เลือกจะไม่มีลูกได้พัฒนากลยุทธ์หลากหลายเพื่อจัดการกับความคาดหวังของการมีลูก รวมทั้งการแสดงจุดยืนสนับสนุนการไม่ต้องการมีลูกอย่างจริงจัง และยืนหยัดตามความต้องการแบบเงียบๆ²⁶

ความคาดหวังว่า เมื่อมีลูกจะได้พึ่งพิง มีลูกดูแลยามแก่เฒ่า ปัจจุบันวิธีคิดนี้ก็ลดลงมาก เนื่องจากครอบครัวที่มีรายได้ปานกลางมีความมั่นใจว่าจะสามารถดูแลตนเองได้ในวัยชรา โดยการสนับสนุนจากนโยบายของรัฐบางอย่าง เช่น โครงการประกันสุขภาพถ้วนหน้า เบี้ยผู้สูงอายุ การขยายอายุเกษียณ และอื่นๆ ซึ่งช่วยเสริมแนวคิดที่ว่าคนปัจจุบันไม่จำเป็นต้องพึ่งพาบริการสุขภาพจากลูกหลาน ส่วนบริการที่ไม่เกี่ยวกับสุขภาพ บางคนเชื่อว่าเมื่อมีเงินออมเพียงพอสำหรับการเกษียณอายุ ก็ไม่มีความจำเป็นต้องพึ่งพาลูกหลานในด้านการเงิน²⁷

การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด: การเลือกที่จะไม่มีลูกจึงเป็นการเลือกที่จะ “รักษา” หรือ “เพิ่ม” คุณค่าในชีวิตส่วนตัว ในขณะที่การเลือกมีลูกอาจหมายถึงการที่ทรัพยากรบางส่วนต้องถูกโยกไปสู่การเลี้ยงดูในลักษณะของเกมที่มีผลรวมศูนย์ (Zero-sum game) แต่การตัดสินใจไม่มีลูกกลับเป็นการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดทั้งทางเศรษฐกิจ เวลา และสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเฉพาะในยุคที่ผู้คนให้ความสำคัญกับการใช้ชีวิตตามความต้องการของตนเอง มีข้อจำกัดด้านทรัพยากร และคำนึงถึงผลกระทบต่อโลก ดังนี้

ทรัพยากรทางเศรษฐกิจ: การมีลูกต้องใช้ค่าใช้จ่ายสูงตั้งแต่เกิดจนโต ซึ่งครอบคลุมค่าอาหาร การศึกษา การดูแลสุขภาพ และความบันเทิง การเลือกที่จะไม่มีลูกทำให้คนรุ่นใหม่สามารถจัดสรรทรัพยากรทางการเงินไปใช้ในด้านที่ให้ผลตอบแทนต่อตนเองและสร้างความมั่นคงทางการเงิน เช่น การลงทุน การพัฒนาทักษะอาชีพ การท่องเที่ยว หรือการเก็บออมเพื่อเกษียณ การใช้ทรัพยากรในลักษณะนี้ช่วยให้สามารถวางแผนชีวิตได้อย่างอิสระและปลอดภัยในระยะยาว

การจัดสรรเวลา: การเลี้ยงดูลูกต้องใช้เวลาและความทุ่มเทสูง หากเลือกที่จะไม่มีลูกอาจจะสามารถจัดสรรเวลาไปใช้กับการทำงานที่สร้างคุณค่าหรือความพึงพอใจให้กับตนเองได้มากขึ้น เช่น การเดินทาง การทำงานอดิเรก หรือการพัฒนาทักษะใหม่ ๆ การมีเวลาส่วนตัวมากขึ้นยังช่วยให้มีความสมดุลทางอารมณ์และพลังงานในการใช้ชีวิตประจำวันได้ดีกว่า

สุขภาพกายและจิตใจ: การดูแลลูกต้องใช้พลังงานและมีความท้าทายทางจิตใจ รวมถึงมีความกดดันในการสร้างอนาคตที่ดีให้กับลูก การเลือกไม่มีลูกช่วยลดภาระและความกังวลในด้านนี้ได้ คนรุ่นใหม่หลายคนที่ทำให้คุณค่ากับสุขภาพจิตมองว่าการไม่มีลูกทำให้พวกเขามีความสุขส่วนตัวและความสงบทางอารมณ์มากกว่า

สำหรับคนรุ่นใหม่ที่ยังมองหาความหมายในชีวิต การไม่มีลูกอาจทำให้สามารถใช้ทรัพยากรไปกับการพัฒนาตนเอง หรือสร้างคุณค่าผ่านการทำงาน การสร้างสรรค์ผลงาน หรือการมีส่วนร่วมในสังคมได้อย่างเต็มที่ โดยไม่จำเป็นต้องแบ่งทรัพยากรเพื่อการเลี้ยงดูลูก



ปัจจุบันคนรุ่นใหม่จำนวนไม่น้อยพอใจที่จะอยู่ด้วยกัน หรือแต่งงานกันโดยไม่มีลูก ซึ่งเป็นเทรนด์ทำให้เกิดคู่ชีวิตแบบ Dual Income Earners, No Kid หรือ DINK (มีเงินใช้ มีกันและกัน แคนันพอ) ใช้เรียกคู่รักชายหญิง หรือคู่รัก LGBTQ+²⁸ ที่เน้นการทำงานหารายได้ สร้างฐานะ แต่ไม่มีลูก เก็บสะสมเงินที่มาจากรายได้ของ 2 คน จริงๆ แล้วคำนี้ ถูกเอ่ยถึงตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1980 ในนิตยสาร TIME มีบทความ “Living: Here Come the DINKs” เมื่อปี 1987²⁹ กระทั่งเมื่อโลกเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจถดถอยครั้งใหญ่ ระหว่างปี ค.ศ. 2007-2009 ผู้คนจึงเริ่มกลับมาให้ความสนใจกับคำนี้อีกครั้ง ตามมาด้วยในยุคนี้เองที่ DINK ได้กลับมาเป็นปรากฏการณ์สำคัญอีกครั้ง ทั้งยังปรับเปลี่ยนรูปแบบของวิถีชีวิตไปอีกหลากหลาย เช่น DINKWAC (Dual Income, No Kids, With A Cat) และ DINKWAD (Dual Income, No Kids, With A Dog)³⁰ ซึ่งมักเห็นชัดเจนในปัจจุบัน คือ อยู่ 2 คน มีรายได้ทั้งคู่ ไม่มีลูก แทนที่ด้วยแมวหรือหมา เป็นต้น

พ่อแม่ผู้รักชาติแห่งเกาหลีใต้ ในวันก้อตราเกิดต่ำที่สุดในโลก

ตีเค หญิงสาววัย 35 ปี รูปร่างสูงโปร่งหน้าตาดีแต่งานก็โอเคซีริสเกาหลีหลายเรื่อง ตอบรับให้สัมภาษณ์กับรายงานสุขภาพคนไทยผ่านชุมชนในฐานะคุณพ่อลูกสอง...ชายหนึ่ง หญิงหนึ่ง...ทวนกระแสอัตราเจริญพันธุ์รวมของเกาหลีใต้ที่วันนี้อยู่ที่ระดับ 0.7 ซึ่งต่ำที่สุดในโลก

ตีเค เปิดกล่องให้สัมภาษณ์ในขณะที่ลูกชายวัย 3 ขวบ กำลังเล่นชกบนสนามหญ้าหน้าบ้าน แม่จะบอกให้ไปเล่นกับแม่ที่อยู่หลังบ้านครั้งแล้วครั้งเล่าก็ตามจนต้องยอมแพ้และอยู่ร่วมในการสัมภาษณ์ ส่วนลูกสาวอายุได้ขวบกว่าๆ อยู่กับภรรยาหลังบ้าน

ตีเค เริ่มด้วยการเล่าติดตลกว่า คนเกาหลีใต้เรียกคนที่มีลูกโดยเฉพาะที่มีมากกว่า 1 คนว่า “เอ็กกจา” (애국가) แปลว่า “ผู้รักชาติ” ซึ่งเป็นคำที่ชาวเกาหลีมักใช้เรียกวีรบุรุษที่กอบกู้บ้านเมืองในยามสงคราม หรือเมื่อประเทศเผชิญวิกฤตภัยใดๆ ฟังดูแล้วก็เข้าใจถึงความวิตกและตึงเครียดของชาวเกาหลีใต้ต่อวิกฤตอัตราเกิดลดต่ำได้ทันที

เมื่อถามว่าเขาและภรรยาไม่รู้สึกหรือว่าการเลี้ยงลูกสองคนที่เกิดห่างกันไม่กี่ปีในภาวะเศรษฐกิจเช่นนี้ และในช่วงเวลาที่ทั้งตัวเองและภรรยาต้องทำงานทั้งคู่เป็นความยากลำบาก ตีเค ตอบเพียงว่าก็ไม่ง่าย แต่ไม่ถึงกับจัดการไม่ได้ “เลี้ยงลูกไม่มีอะไรง่ายหรอก” ตีเคพูดด้วยท่าทีราวกับเลี้ยงลูกมาแล้วสัก 20 ปี แต่ก็เป็นท่าทีที่เป็นผู้ใหญ่และคุณพ่ออย่างเต็มตัว

เดิมที ตีเค ไม่ใช่คนที่อยากจะมีลูกมากนัก จัดอยู่ในกลุ่มมีก็ได้ไม่มีก็ได้ แต่เมื่อตอนคุยอย่างจริงจังกับภรรยา เรื่องจะแต่งงานเมื่อปีก่อนโควิด-19 ภรรยาเป็นฝ่ายที่พูดเสียงแข็งอย่างเด็ดขาดเลยว่ายังก็ก็ต้องมีลูก และอยากมีมากกว่า 1 คน ตีเค อธิบายว่าคงเป็นเพราะภรรยาอยากมีครอบครัวที่อบอุ่นมาก ภรรยาของเขารักพ่อ แม่ และน้องชายมาก โทรศัพท์คุยกับพ่อแม่ซึ่งอยู่อีกเมืองหนึ่งทุกวัน และบางวันก็โทรหลายครั้ง ก่อนให้สัมภาษณ์ ตีเค ก็ถามภรรยาอีกครั้งว่าทำไมถึงอยากมีลูก ภรรยาตอบเพียงว่า “มันเป็นธรรมชาตินะ แต่งงานแล้วก็ต้องมีลูก”

เมื่อแต่งงานได้เพียง 3 เดือน ภรรยาก็ตั้งท้อง ตีเค เล่าว่าเป็นการปรับตัวทั้งชีวิตการทำงาน และชีวิตครอบครัวครั้งใหญ่ ในแต่ละวันต้องรีบออกจากที่ทำงานให้ได้ตอน 5 โมงเย็นทุกๆ ที่เพื่อนร่วมงานยังทำงานกันอยู่ เพราะการขับรถกลับบ้านต้องใช้เวลาราว 1 ชั่วโมง เมื่อกลับมาถึงก็จะรับมาช่วยภรรยาในการดูแลลูก และงานบ้านต่างๆ เผลอแป๊บเดียวก็สามทุ่ม ได้เวลาเข้านอนแล้ว

เมื่อตอนมีลูกคนแรก ตีเค คิดไว้ในใจตลอดว่าจะมีลูกคนเดียว จนเมื่อเวลาผ่านไปไม่ถึง 2 ปี ภรรยาก็เริ่มพูดว่าอยากมีลูกอีกคน ตอนนั้น ตีเคกลับรู้สึกว้าว “ก็โอเค” เขาอธิบายว่าพอเวลาผ่านไปก็ปรับตัวได้ ทุกอย่างลงตัว รู้สึกสนุกและมีความสุขที่ได้เล่นกับลูก หากจะมีอีกสักคนก็ไม่น่าจะหนักหนาอะไร ทั้งๆ ที่พ่อแม่ของตีเคและของภรรยาอยู่ต่างเมืองและไม่สามารถมาช่วยเลี้ยงหลานได้ เงื่อนไขเดียวที่ ตีเค บอกกับภรรยาคือ ควรจะห่างจากลูกคนแรกสัก 3 ปี อย่างน้อยเพื่อให้ลูกคนโตพอจะช่วยเหลือตัวเองได้บ้าง

ตีเค เล่าถึงสวัสดิการความช่วยเหลือจากภาครัฐว่าช่วยได้มาก โดยหลังคลอด สามีภรรยาสามารถขอยูคาโทมิ (육아 도우미) ซึ่งเป็นคล้ายผู้ช่วยเลี้ยงลูกและช่วยงานบ้านด้วย เป็นเวลา 3 สัปดาห์ ลดความยากลำบากไปอย่างมากในช่วงแรกของการคลอด ตีเค อธิบายว่าคล้ายๆ เป็นแม่สามี ซึ่งส่วนใหญ่จะอายุราวๆ 50-60 ปี โดยรัฐบาลออกค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ให้ มีส่วนเกินที่สามีภรรยาต้องออกเองบ้างแต่ไม่มากนัก นอกจากนี้ยังมีเงินช่วยเหลือรายเดือนสำหรับครอบครัวที่มีลูกราว 24,000 บาทต่อเดือนในปีแรกหลังคลอด และแต่ละเมืองก็ยังมีเงินช่วยเหลือที่มาจากส่วนท้องถิ่นด้วย ยิ่งเมืองเล็กยิ่งให้มากเพราะเขาอยากให้มีประชากรเพิ่ม

เมื่อถามถึงการรับมือกับค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่จะตามมาอีกมากมายเมื่อลูกโตถึง ดีเค บอกว่าเป็นห่วงอยู่บ้าง ดีเค ไม่ได้มีตัวเลขในหัวละเอียดชัดเจนนัก แต่เขาเชื่อมั่นว่าจัดการได้ถึงแม้ตนเองจะเป็นคนชั้นกลางๆ ไม่ได้จัดเป็นคนร่ำรวย แต่อย่างใด ดีเค บอกว่าตัวเองและภรรยาไม่ใช่คนฟุ่มเฟือย ใช้จ่ายที่จำเป็นและสมเหตุผล ไม่ใช่คนวิ่งตามแบรนด์เนม หรือกินเที่ยวหรูหรา

ถามต่อไปอีกว่า “คิดว่าจะมีคนที่สามไหม” ดีเค ยิ้มและหยุดคิดอยู่นานก่อนสวดลมหายใจลึกใหญ่แล้วตอบว่า “ขอคุณที่สองไปอีกสักระยะ...แต่ก็คงไม่ถนัดนัก” ข้อกังวลแรกที่เขาพูดถึงคือ คงต้องย้ายไปพาร์ตเมนต์ที่ใหญ่ขึ้นกว่านี้

“ที่สำคัญคือผู้หญิง” ดีเค สรุปตอนท้าย โดยบอกว่าผู้หญิงเป็นคนที่รับภาระหนักในการตั้งท้องและการเลี้ยงลูก ผู้หญิงจะเป็นคนตัดสินใจ และจะตัดสินใจง่ายขึ้นหากเขารู้สึกมั่นใจว่าสามีจะช่วยเป็นที่พึ่งและแบ่งเบาภาระต่างๆ และรีบบอกปิดว่า “นี่ไม่ใช่ตอบให้ดูดีนะ ผมคิดอย่างนั้นจริงๆ” และยังพูดต่อไปอีกว่า “สวัสดิการต่างๆ ที่ได้จากรัฐบาลก็ดี ท้องถิ่นก็ดี มันช่วงแบ่งเบา แต่รับรองว่าไม่ใช่เหตุผลที่จะทำให้คนอยากมีลูกเพิ่มขึ้น”

หลากหลายนโยบายที่ยังไร้ผล

แม้ประเทศต่างๆ จะแสดงความพยายามในการกลับทิศกระแสนการลดลงของอัตราเกิด หรือหวังเพียงแต่ชะลอความเร็วของแนวโน้มดิ่งตัวของอัตราเกิด ด้วยการคิดและดำเนินนโยบายต่างๆ มากมายเพื่อสนับสนุนการเพิ่มประชากร แต่ก็ดูเหมือนว่าปรากฏการณ์เด็กเกิดน้อยจะเกิดอาการ “ดื้อนโยบาย” เสียแล้ว

นโยบายสนับสนุนการเกิด (pro-natalist policy) เท่าที่ประเทศต่างๆ ดำเนินการมาจะเห็นว่าจะสามารถจัดเป็น 4 นโยบายหลักๆ ได้แก่



นโยบายเกี่ยวกับสถานเลี้ยงเด็ก (childcare) ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มจำนวนด้วยการลงทุนของภาครัฐ หรือภาคเอกชน รวมทั้งการยกระดับมาตรฐานและคุณภาพของสถานเลี้ยงเด็ก



นโยบายให้สิทธิการลาคลอดและลาเพื่อดูแลลูก (parental leave) ซึ่งแต่ก่อนให้เฉพาะคุณแม่ แต่ภายหลังขยายให้กับคุณพ่อเพื่อช่วยเหลือ และแบ่งเบาภาระการเลี้ยงลูก



นโยบายการสนับสนุนทางการเงิน เช่น การสงเคราะห์ด้วยการให้เงินตรงๆ (cash transfer) หรือการลดหย่อนภาษี (tax deduction) สำหรับครอบครัวที่มีบุตร



นโยบายการเข้าถึงบริการสุขภาพที่เกี่ยวกับการตั้งครรภ์ การคลอด และการรักษาพยาบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรักษาภาวะการมีบุตรยาก

ทั้งหมดนี้ สะท้อนว่านักนโยบายมองปัญหาที่ทำให้คนไม่ยอมมีลูกนั้นเกี่ยวกับการที่หาใครที่ไว้ใจได้ช่วยเลี้ยงลูกในช่วงอายุก่อนวัยเรียน เนื่องจากพ่อแม่ไม่มีเวลา ต้องไปทำงานหาเงินและไม่มีเวลามาเลี้ยงดูลูกทั้งในช่วงหลังคลอด และช่วงอื่นๆ เช่น ในเวลาที่ลูกไม่สบาย หรือยังดูแลตัวเองไม่ได้ และค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่จะพอกพูนติดตามมาจนกว่าลูกพ้นจากอกและเติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งกินเวลาไม่น้อยกว่า 15-20 ปี

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์และการออกแบบนโยบาย โดยเฉพาะในประเด็นการกระตุ้นการเกิดนี้ ไม่ใช่เรื่องกล้วยๆ กลมๆ ที่จะเป็นแพ็คเกจสั้นๆ ให้เข้าใจได้ง่ายๆ แต่มีความซับซ้อน เนื่องจากมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายอย่าง อีกทั้งในการกำหนดเป็นนโยบายแต่ละครั้ง ย่อมต้องมีการบวนการทางนิติบัญญัติมากมาย เพื่อให้ทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกัน และมั่นใจว่าได้ผล หรือไม่ส่งผลเสีย ต่อฝ่ายอื่นๆ เมื่อออกเป็นนโยบายแล้วต้องสนับสนุนด้วยงบประมาณ มหาศาลเพื่อให้เป็นไปตามที่นโยบายเหล่านั้นได้กำหนดไว้ และเกี่ยวข้องกับคนทั่วประเทศจำนวนมาก

เป็นต้นว่า นโยบายที่จะออกมานั้นตั้งเป้าที่จะกระตุ้น การเกิดกับคนทั่วไป หรือมีกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น มุ่งไปที่กลุ่ม ผู้มีรายได้ต่ำ หรือกลุ่มผู้มีรายได้ปานกลางขึ้นไป เพราะนโยบาย แม้จะเขียนอย่างเสมอภาคด้วยข้อกำหนดและผลประโยชน์แบบเดียว แต่ย่อมได้ผลกับคนแต่ละกลุ่มไม่เท่ากัน นอกจากนี้ ยังต้องคำนึง ด้วยว่านโยบายกระตุ้นการเกิดที่จะออกมานี้ จะให้น้ำหนักไปที่ การมีลูกคนแรก เพื่อให้สามี-ภรรยา ที่ยังไม่เคยมีลูกกล้าก้าวออกจาก ความกลัวและความกังวล (fear zone, safe zone) หรือจะเป็นไป เพื่อการมีลูกตลอดช่วงวัยเจริญพันธุ์ (Completed fertility) รวมทั้ง ความยั่งยืนของนโยบายที่จะสร้างผลสัมฤทธิ์ในระยะยาว หรือจะเป็น ผลเพียงชั่วคราว ในระยะสั้น เพราะนโยบายบางฉบับได้ผลมากใน ช่วงระยะแรก และเป็นระยะเวลาสั้นๆ ไม่ว่าจะเนื่องจากเป็นประสบการณ์ แปรเปลี่ยน หรือจากการที่ผลกระทบต่างๆ ที่ไม่พึงประสงค์ยังไม่เกิดขึ้น ในช่วงแรก พอเวลาผ่านไปนโยบายก็เสื่อมมนต์ขลัง หรือกระทั่ง ถูกต่อต้านอย่างรุนแรง

กลุ่มประเทศตะวันตกนับเป็นกลุ่มประเทศแรกๆ ที่ตื่นตัว เกี่ยวกับการกระตุ้นการเกิด แม้จะไม่มีกรอบที่ไวแน่นอนว่าประเทศ ไດเริ่มใช้นโยบายกระตุ้นการเกิดก่อน แต่ในนโยบาย “Code de la famille” ที่รัฐบาลฝรั่งเศสประกาศใน พ.ศ. 2482 นับเป็นนโยบาย กระตุ้นการเกิดที่เก่าแก่มากที่สุดนโยบายหนึ่ง โดยสนับสนุน ทั้งการเงินแก่แม่ที่ต้องออกจากงานเพื่ออยู่บ้านเลี้ยงลูก ห้ามการขาย ยาและอุปกรณ์คุมกำเนิด (ภายหลังยกเลิกใน พ.ศ. 2510) รวมไปถึงจนถึง การให้เงินอุดหนุนแก่พ่อแม่ที่มีลูกมากกว่า 3 คน (famille nombreuse) การเพิ่มรายได้เป็น 2 เท่าแก่ครอบครัวที่มีลูก 6 คน รวมทั้งผลประโยชน์อื่นๆ เช่น การลดหย่อนภาษี ลดอัตราค่าบริการ ขนส่งมวลชน และบำนาญแก่แม่ ฯลฯ เพื่อจูงใจให้คนมีลูกเพิ่มขึ้น หลังจากที่มีฝรั่งเศสเผชิญปัญหาอัตราตายสูงกว่าอัตราเกิดตั้งแต่ หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้นมา³¹ จะว่าไปแล้ว นโยบายกระตุ้น การเกิดในปัจจุบันไม่ได้แตกต่างไปมากนักจากเมื่อ 85 ปีที่แล้ว

ในการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ (systematic review) ของ Bergsvik, Fauske, และ Hart (2021)³² ซึ่งสังเคราะห์นโยบาย สนับสนุนการเกิดของประเทศแถบตะวันตก รวมทั้งงานวิจัย³³ ที่วิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของนโยบายเหล่านั้น ทำให้เห็นว่่านโยบายต่างๆ ที่เคยใช้มาในอดีต และยังใช้อยู่ในปัจจุบันไม่ได้ผลเต็มที่อย่างที่คาดหมายไว้ โดยที่ต้องลงทุนค่อนข้างมาก และขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละประเทศ

นโยบายการเพิ่มและพัฒนาคุณภาพสถานเลี้ยง เด็กก่อนวัยเรียน

การสนับสนุนพ่อแม่ให้มีลูกด้วยการมีคนช่วยดูแลลูก โดยเฉพาะในช่วงก่อนวัยเรียน (ต่ำกว่า 3 ขวบ) สะท้อนให้เห็นว่า สังคมปัจจุบันจะหาพ่อหรือแม่เต็มเวลาที่อยู่กับบ้านทำหน้าที่ เลี้ยงดูลูกอย่างในสมัยโบราณนั้นแทบจะไม่มีอีกแล้ว นโยบาย นี้มุ่งไปที่กลุ่มสามี-ภรรยาที่ต่างคนต่างต้องออกจากบ้าน ไปช่วยกันทำมาหากิน (dual earners) ไม่ว่าจะเนื่องจาก แรงกดดันทางเศรษฐกิจที่สามีออกจากบ้านไปทำมาหากิน เพียงคนเดียวเพื่อเลี้ยงดูทั้งครอบครัว (breadwinner) นั้น ไม่เพียงพออีกต่อไป หรือเนื่องจากผู้หญิงเองก็ต้องการ มีบทบาทในทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางอาชีพ การงานมากขึ้น มีศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมมากขึ้น หรือทั้งหมด ครอบคลุม

ประเทศนอร์เวย์มีนโยบายที่จะไม่ให้ครอบครัวที่มี ลูกต้องจ่ายเงินเกินเพื่อใช้บริการสถานเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน มากกว่าร้อยละ 6 ของรายได้ครัวเรือน และไม่ให้อายุเกินกว่า 3,000 โครนนอร์เวย์ต่อเดือน (ราว 250-300 ยูโร) นโยบายนี้ ยังเอื้อให้ครอบครัวที่มีรายได้ต่ำสามารถใช้บริการดังกล่าว ฟรี 20 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และหากต้องจ่ายก็จะคิดค่าบริการ ที่ต่ำเป็นพิเศษ นอร์เวย์มีการปรับปรุงนโยบายเกี่ยวกับ สถานเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2523-2533 ต่อมาใน พ.ศ. 2552 มีการประกาศเพดาน ค่าบริการสถานเลี้ยงดูเด็ก และพัฒนามาตรฐานคุณภาพการ บริการ และใน พ.ศ. 2558 ก็ประกาศเงินอุดหนุนสำหรับ ครอบครัวผู้มีรายได้ต่ำเพื่อการใช้บริการสถานเลี้ยงดูเด็ก ผลการศึกษาพบว่า การเพิ่มจำนวน การพัฒนาคุณภาพ และการเข้าถึงสถานเลี้ยงดูเด็กช่วยให้อัตราเกิดในนอร์เวย์เพิ่มขึ้น ราวร้อยละ 0.7



นโยบาย

ค่าใช้บริการสถานเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน

น้อยกว่า ร้อยละ 6.0 ของรายได้ครัวเรือน

ไม่เกิน 3,000 โครนนอร์เวย์ต่อเดือน

อัตราเกิด

ร้อยละ 0.7

NORWAY

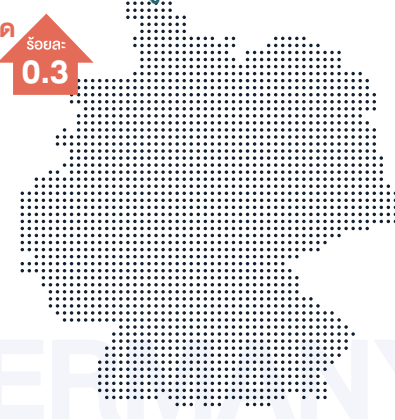
ส่วนในประเทศเยอรมนี มีนโยบายขยายสถานเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน (Kindertagesstätte หรือ Kita) ช่วง พ.ศ. 2523-2533 เป็นต้นมา โดยเฉพาะในฝั่งเยอรมนีตะวันออก ในขณะที่เยอรมนีฝั่งตะวันตกยังมีจำนวนสถานเลี้ยงดูเด็กเล็กก่อนวัยเรียนจำนวนจำกัดมากและแม่จำนวนไม่น้อยยังนิยมอยู่บ้านเพื่อดูแลลูกเต็มเวลา จนกระทั่งใน พ.ศ. 2551 นโยบายการขยายสถานเลี้ยงดูเด็กครอบคลุมทุกพื้นที่มากขึ้น และกำหนดให้เด็กอายุ 3-6 ขวบทุกคนมีสิทธิเข้ารับบริการสถานเลี้ยงดูเด็กของรัฐ ซึ่งเป็นการบังคับให้รัฐบาลท้องถิ่นทุกแห่งต้องจัดหาสถานเลี้ยงดูเด็กเล็กก่อนวัยเรียนให้เพียงพอ ต่อมาใน พ.ศ. 2556 ให้ครอบคลุมเด็กอายุตั้งแต่ 1 ขวบขึ้นไป ใน พ.ศ. 2561 ให้มีการกำหนดเพดานค่าบริการสถานเลี้ยงดูเด็ก และ พ.ศ. 2565 พัฒนามาตรฐานคุณภาพสถานเลี้ยงดูเด็กด้วยนโยบาย Gute-Kita-Gesetz (Good Daycare Act) การพัฒนาสถานเลี้ยงดูเด็กของเยอรมนีเพิ่มอัตราเกิดได้ราวร้อยละ 0.3

นโยบาย

การขยายสถานเลี้ยงดูเด็กครอบคลุมทุกพื้นที่โดยรัฐบาลท้องถิ่น เป็นผู้รับผิดชอบ

อัตราเกิด

ร้อยละ 0.3



GERMANY

นโยบาย

ค่าบริการปรับตามรายได้ของพ่อแม่ และขึ้นกับจำนวนชั่วโมงที่เข้ารับบริการ

อัตราเกิด

ร้อยละ 2.3



BELGIUM

ส่วนในเบลเยียมซึ่งมีกระทรวงครอบครัว (Ministerie van Gezin ในภาษาดัตช์ Ministère de la Famille ในภาษาฝรั่งเศส และ Ministerium für Familie ในภาษาเยอรมัน) มาตั้งแต่ พ.ศ. 2489 ให้ความสำคัญกับคุณภาพและความเท่าเทียมในการรับบริการสถานเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนอย่างมาก ผู้ทำหน้าที่ดูแลเด็กในสถานเลี้ยงดูต้องได้เป็นผู้ได้รับใบอนุญาตที่อนุมัติโดยองค์การเด็กและครอบครัว (Kind en Gezin) ค่าบริการปรับตามรายได้ของพ่อแม่ (Income-related pricing policy) และขึ้นกับจำนวนชั่วโมงที่เข้ารับบริการ และอัตราบริการแตกต่างกันตามอายุของเด็ก รวมทั้งเวลาเข้ารับบริการ เช่น ระหว่างเวลาเรียน หรือก่อนและหลังเวลาเรียน สำหรับครอบครัวที่มีลูกหลายคนจะได้รับส่วนลด³³ นโยบายสถานดูแลเด็กของเบลเยียมเพิ่มอัตราเกิดได้ราวร้อยละ 2.3

นอกจากนี้ยังพบว่า นโยบายการเพิ่มจำนวนสถานเลี้ยงดูเด็กของรัฐที่มีราคาไม่แพง และมีความเท่าเทียมในประเทศสวีเดนที่ประกาศใน พ.ศ. 2541 และเริ่มดำเนินการได้ใน พ.ศ. 2545 มีส่วนอย่างมากในการผลักดันในสวีเดนเพิ่มอัตราเกิดของลูกคนแรกได้ร้อยละ 9.8 ตั้งแต่ พ.ศ. 2543 แม้เป็นปีที่ยังไม่ได้เริ่มดำเนินการ จึงสะท้อนให้เห็นผลของการประกาศนโยบายอย่างจริงจังอย่างแท้จริง ทั้งนี้มีการรายงานเพิ่มเติมว่าอัตราเกิดมีความชัดเจนอย่างมากในกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ³⁴

นโยบาย

การเพิ่มจำนวนสถานเลี้ยงดูเด็กของรัฐที่มีราคาไม่แพง

อัตราเกิด

ร้อยละ 9.8



SWEDEN

นอกจากนี้ สิ่งที่ผู้กำหนดนโยบายต้องให้ความระมัดระวัง คือการเปลี่ยนแปลงนโยบายอื่น อาจส่งผลกระทบต่ออัตราเกิดได้อย่างคาดไม่ถึง ตัวอย่างเช่น นโยบายการชะลออายุเกษียณในอิตาลี เพื่อเปิดโอกาสให้คนอายุ 60 ปีในอิตาลียังสามารถทำงานต่อไปได้ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปเงินบำนาญ (pension reform) ในช่วง พ.ศ. 2534 ถึง พ.ศ. 2544 ปรากฏว่าทำให้ผู้ตายายจำนวนมากที่เคยทำหน้าที่ช่วยเหลือหลานหายไป และทำให้ความต้องการของสถานเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนในอิตาลีเพิ่มสูงขึ้น รวมทั้งแผนการมีลูกของสามี-ภรรยาในอิตาลีต้องเลื่อนเวลาออกไป³⁵

นโยบายการขยายเวลาลาเพื่อคลอดและเลี้ยงดูลูก

นโยบาย

การขยายการลาคลอดและเลี้ยงดูบุตร

อัตราเกิด

ร้อยละ
5.7



AUSTRIA

ประเทศออสเตรีย ออกนโยบายใน พ.ศ. 2532 ขยายการลาคลอดและเลี้ยงดูบุตรจาก 12 เดือนเป็น 24 เดือน สำหรับเด็กที่เกิดตั้งแต่ 1 กรกฎาคม เป็นต้นไป ต่อมาใน พ.ศ. 2545 มีการให้เงินชดเชยสำหรับพ่อแม่ที่ลาเพื่อไปเลี้ยงดูลูก (*kinderbetreuungsgeld* หรือ *childcare allowance*) และใน พ.ศ. 2553 ยังเพิ่มความยืดหยุ่นในการลาด้วยการมีทางเลือกแบบ ลาระยะสั้น แต่ได้รับเงินชดเชยสูง หรือลาระยะยาว แต่ได้รับเงินชดเชยน้อย โดยขยายการลาจากเดิม 12 เดือนเป็น 36 เดือน และพัฒนารูปแบบความยืดหยุ่นต่อมาอีกใน พ.ศ. 2560 เพื่อให้ทั้งพ่อและแม่มีความเท่าเทียมกันในการภาระการเลี้ยงดูลูก³⁶ ซึ่งพบว่านโยบายของออสเตรียทำให้อัตราเกิดเพิ่มขึ้นราวร้อยละ 5.7

นโยบาย

ขยายการให้เงินชดเชยแก่แม่ที่ลาคลอดจากเดิมในอัตราคงที่ถึง 13 ยูโรต่อวัน ตามรายได้ต่อเดือนที่เคยได้

อัตราเกิด

ร้อยละ
2.3



GERMANY

ส่วนในเยอรมนี มีการขยายการให้เงินชดเชยแก่แม่ที่ลาคลอดจากเดิมในอัตราคงที่ถึง 13 ยูโรต่อวัน เป็นเวลา 24 เดือน หลังจากคลอด มาเป็นการได้รับค่าชดเชยในจำนวนเต็มตามรายได้ต่อเดือนที่เคยได้ก่อนคลอด นานเป็นเวลา 12 เดือน เมื่อเปรียบเทียบอัตราเกิดก่อนและหลังนโยบายนี้ไม่พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ โดยกลุ่มแม่ผู้มีรายได้น้อยจะเป็นผู้เสียเปรียบจากนโยบายดังกล่าวเพราะการได้เงินชดเชยในอัตราคงที่แบบเดิมจะได้เงินสูงกว่า

นโยบาย

การรับรองที่จะจ้างงานต่อ และสามารถกลับเข้ามาทำงานได้ในตำแหน่ง ค่าจ้าง และผลประโยชน์ต่าง ๆ ในอัตราเทียบเท่า

อัตราเกิด

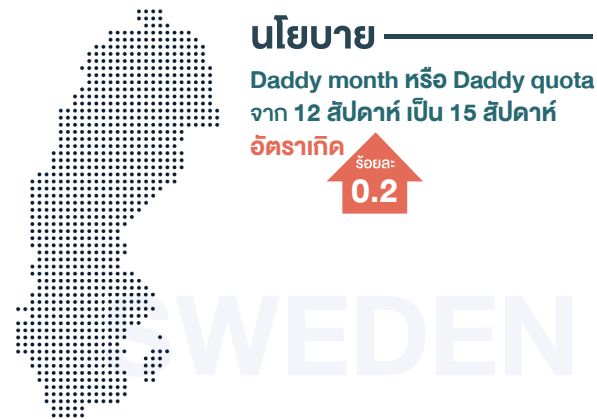
ร้อยละ
1.5



USA

สำหรับในประเทศสหรัฐอเมริกา ออกกฎหมาย Family and Medical Leave Act (FMLA) พ.ศ. 2546 ซึ่งเป็นกฎหมายบังคับใช้ทุกรัฐ (federal policy) โดยให้สิทธิการลาเพื่อเลี้ยงดูบุตรที่เพิ่งเกิด หรือบุตรบุญธรรมที่รับมาเลี้ยง หรือลาเพื่อไปดูแลสมาชิกในครอบครัวเมื่อเจ็บป่วย 12 สัปดาห์ต่อปี โดยไม่ได้รับค่าตอบแทน แต่นายจ้างให้การรับรองที่จะจ้างงานต่อ และสามารถกลับเข้ามาทำงานได้ในตำแหน่ง ค่าจ้าง และผลประโยชน์ต่าง ๆ อัตราเดิมหรือเทียบเท่า ซึ่งพบว่าทำให้การอัตราเกิดของลูกคนที่ 1 เพิ่มขึ้นร้อยละ 1.5 และอัตราเกิดลูกคนที่ 2 ราวร้อยละ 0.6 ทั้งยังได้ผลชัดเจนเฉพาะช่วงแรกๆ ที่นโยบายออกมา

ในประเทศนอร์เวย์ มีนโยบายการลาเพื่อดูแลลูกตั้งแต่ พ.ศ. 2520 แต่ให้เฉพาะแม่ ต่อมาขยายให้พ่อสามารถลาได้ด้วย (Paternity quota) ใน พ.ศ. 2536 โดยเป็นการลาที่ได้รับค่าตอบแทนจากเดิม 3 สัปดาห์เป็น 4 สัปดาห์ต่อปี แต่สิทธินี้ให้เฉพาะพ่อไม่สามารถโอนให้แม่ใช้ได้ (non-transferable leave) เพื่อให้ความสำคัญเกี่ยวกับการลดภาระการเลี้ยงดูลูกที่แต่เดิมไปหนักอยู่ที่แม่ เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งพบว่านโยบายนี้ได้ผลแต่เพียงเล็กน้อย คือ อัตราเกิดเพิ่มขึ้นราวร้อยละ 1.6³⁷



ส่วนประเทศสวีเดนมีการขยายการลาของพ่อ เรียกว่า “Pappamånader” (daddy month หรือ daddy quota) ซึ่ง มีมาแต่เดิมแล้วตั้งแต่ พ.ศ. 2517 และนับเป็นประเทศผู้นำในการมี นโยบายเพื่อสนับสนุนครอบครัวและการสมดุลชีวิตและงาน (Work-life balance) โดยใน พ.ศ. 2538 ประกาศขยายเวลาการลา ของพ่อจาก 12 สัปดาห์ต่อปี เป็น 15 สัปดาห์ต่อปี อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาพบว่า ได้ผลเพียงราวร้อยละ 0.2 อีกทั้ง ได้ผลชัดเจน เพียงในช่วงแรกที่ประกาศนโยบาย โดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีการศึกษาสูง³⁸

นอกจากนี้ ประเทศสเปนได้ประกาศนโยบายใน พ.ศ. 2550 ให้สิทธิการลาของพ่อเพื่อไปดูแลลูกเป็นเวลา 13 วัน หรือ 2 สัปดาห์ แบบได้รับค่าจ้างเต็ม โดยค่าจ้างดังกล่าวรัฐเป็นผู้อุดหนุนจากระบบประกันสังคม อย่างไรก็ตามพ่อที่มีสิทธิลาต้องเป็นผู้อยู่ในระบบประกัน สังคม และมีการจ้างงานถูกต้องตามกฎหมาย ในการศึกษากลับพบว่าอัตราเกิดกลับลดลงราวร้อยละ 5 ซึ่งอาจเกิดจากต้นทุนค่าเสียโอกาส ของพ่อที่เพิ่มขึ้น³⁹

นโยบายการให้เงินอุดหนุน

การให้เงินอุดหนุนการเลี้ยงดูลูกของเมือง Quebec ประเทศแคนาดา เป็นส่วนหนึ่งของนโยบาย Quebec Parental Insurance Plan (QPIP) ใน พ.ศ. 2531 มีการเพิ่มเงินอุดหนุนสำหรับเด็กเกิดใหม่ (Allowance for Newborn Children: ANC) การศึกษาพบว่า ทำให้เพิ่มอัตราเกิดได้ราวร้อยละ 1.7 โดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีลูกคนที่ 3⁴⁰ อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาบางชิ้นที่มีการแบ่งข้อมูลออกเป็น ระยะสั้นและระยะยาว พบว่าการเพิ่มอัตราเกิดในระยะยาวมีแนวโน้มที่จะลดลง⁴¹

ส่วนนโยบายเพิ่มเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูในประเทศเยอรมนี ประกาศใน พ.ศ. 2539 เรียกว่า “Erziehungsgeld” (child-raising allowance) กลับพบว่าไม่เกิดผลสัมฤทธิ์เท่าใดนักในอัตราเกิดของลูกคนที่ 1 แต่ได้ผลในอัตราเกิดของลูกคนที่ 2 โดยเฉพาะ ในกลุ่มผู้มีรายได้สูง⁴² นอกจากนี้ ในการศึกษา นโยบายการให้เงินอุดหนุนโดยรัฐบาลท้องถิ่นของรัฐ Thuringia พบว่า การจ่ายเงิน อุดหนุนอย่างน้อยราว 150 ยูโรต่อเดือน แต่ไม่เกิน 300 ยูโรต่อเดือน โดยครอบครัวใดที่มีสมาชิกครอบครัวมากก็จะได้รับเพิ่มตามสัดส่วน เป็นการให้กับครอบครัวที่ไม่ได้ส่งลูกที่อายุน้อยกว่า 2 ขวบเข้าสถานเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนของรัฐ⁴³ การสนับสนุนดังกล่าว มีผลต่อการเพิ่ม อัตราเกิดโดยเฉพาะในช่วง 4 ปีแรกของการประกาศนโยบาย โดยเฉพาะกับกลุ่มที่มีแนวโน้มเลี้ยงดูลูกเองที่บ้าน เช่น กลุ่มครอบครัวขนาดใหญ่ กลุ่มผู้มีรายได้น้อย และพ่อแม่ชาวต่างชาติ นโยบายเงินอุดหนุนการเลี้ยงดูลูกของเยอรมนีมีการปรับปรุงครั้งใหญ่ใน พ.ศ. 2550 เรียกว่า “Elterngeld” (parental allowance) ด้วยการให้เงินชดเชยมากถึงร้อยละ 67 ของรายได้เดิมก่อนมีลูก แต่ไม่เกิน 1,800 ยูโรต่อเดือน เป็นเวลาไม่เกิน 12 เดือน และหากทั้งพ่อและแม่ใช้ร่วมกัน สามารถขยายเวลาได้ถึง 14 เดือน เพื่อจูงใจให้ทั้งพ่อและแม่ช่วยกันแบ่งเบา ภาระในการเลี้ยงดู

การให้เงินอุดหนุนในประเทศสเปน ประกาศนโยบายใน พ.ศ. 2550 ให้เงินอุดหนุนสูงถึง 2,500 ยูโร จ่ายทันทีเมื่อคลอด โดยจ่ายให้กับแม่ที่อยู่ในประเทศอย่างน้อย 2 ปี ซึ่งพบว่านโยบายนี้เพิ่มอัตราเกิดได้ราวร้อยละ 5 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

นโยบายการเข้าถึงบริการสาธารณสุข

การลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบริการด้านสาธารณสุขช่วยลดค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรของพ่อแม่ในการสังเคราะห์การวิจัยเกี่ยวกับการลดค่าใช้จ่ายต่างๆ ด้านสาธารณสุขที่มีผลต่ออัตราเกิดพบทั้งที่มีผลเชิงบวก เช่น ในการศึกษาของ Schmidt ทั้งใน พ.ศ. 2548⁴⁴ และ พ.ศ. 2550⁴⁵ ซึ่งใช้ข้อมูลสำมะโนประชากรของสหรัฐอเมริกา ระหว่าง ค.ศ. 1985-1999 ใน 15 มลรัฐของสหรัฐอเมริกา สรุปว่าการที่ประกันสุขภาพครอบคลุมการรักษากะการมีบุตรยากที่มีราคาไม่แพงในหญิงที่ใกล้หมดวัยเจริญพันธุ์ช่วยเพิ่มอัตราเกิดได้ราวร้อยละ 32.0 ในกลุ่มสตรีผิวขาวที่อายุเกิน 35 ปีขึ้นไป อย่างไรก็ตาม มีการศึกษาบางชิ้นที่พบว่าไม่ได้ผลแต่อย่างใด เช่น การศึกษาของ Machado และ Sanz-de-Galdeano ใน พ.ศ. 2553⁴⁶ ซึ่งใช้ข้อมูลระหว่าง พ.ศ. 2522-2530 จากหลายแหล่งข้อมูลรวมกัน

ในการศึกษาของ Leibowitz ใน พ.ศ. 2533 เป็นการทดลองใน 6 เมืองของมลรัฐวอชิงตัน แมสซาชูเซตส์ และเซาท์แคโรไลนา มีผู้เข้าร่วมการทดลอง 2,216 คนพบว่า การที่ประกันสุขภาพครอบคลุมค่าใช้จ่ายการรักษาพยาบาลของบุตรอย่างเต็มที่ (fully covered plan) ช่วยเพิ่มอัตราเกิดได้ราวร้อยละ 29.0 แต่ก็มีการศึกษาด้วยการทดลองบางชิ้นที่ระบบการประกันสุขภาพแม้จะครอบคลุมค่าใช้จ่ายการดูแลครรภ์จนถึงหลังคลอด (Perinatal care) ก็อาจส่งผลให้อัตราเกิดลดลง เช่น การศึกษาของ Joyce และคณะ⁴⁷ ใน พ.ศ. 2541 ที่ใช้ข้อมูลการตั้งครรภ์ระหว่าง พ.ศ. 2530-2535 ของศูนย์วิจัยสุขภาพแห่งชาติ (National Center for Health Statistics) สหรัฐอเมริกา

นโยบายกระตุ้นอัตราเกิดในเอเชียตะวันออก

เอเชียตะวันออกเป็นภูมิภาคที่อัตราเกิดลดลงรวดเร็วที่สุด จึงไม่น่าแปลกใจที่ประเทศต่างๆ ในภูมิภาคนี้มีมาตรการต่างๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อกระตุ้นอัตราเกิด

หลังจากที่จีนยกเลิกนโยบายลูกคนเดียวไปเมื่อ พ.ศ. 2559 ขณะนี้จีนเริ่มเข้าสู่นโยบาย “ลูกสามคน” (孩政策: Sānhái Zhèngcè) แล้ว หลังจากที่มีประกาศให้เงินอุดหนุนครอบครัวที่มีลูก 3 คน ตั้งแต่วันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2564 ซึ่งแต่เดิมใครมีลูกเกินกว่า 1 คน จะต้องเสียเงินและเสียสิทธิประโยชน์หลายอย่างของรัฐ ทั้งนี้เพื่อแบ่งเบาภาระ และจูงใจให้คนมีลูกมากขึ้น นอกจากนี้ ยังช่วยค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของบุตรด้วยการให้สินเชื่อดำเนินพิเศษ การจ่ายเงินชดเชยสำหรับการลาคลอด ค่ารักษาพยาบาลของลูก มีมาตรการเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมทางเพศ ฯลฯ ใช้เงินไม่น้อยกว่าร้อยละ 5.0 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อปี และอนุญาตให้รัฐบาลท้องถิ่นปรับและเพิ่มนโยบายต่างๆ ที่จำเป็นและเหมาะสมกับบริบทในท้องถิ่น⁴⁸

สำหรับประเทศเกาหลีใต้ซึ่งขณะนี้มียออัตราเจริญพันธุ์รวมต่ำสุดในโลก ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินด้านประชากร (demographic national emergency) เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2567 เรียกร้องให้ทุกฝ่ายร่วมมือกัน และให้ทุกกระทรวงปฏิบัติการเพื่อแก้ไขสถานการณ์อย่างครอบคลุม (comprehensive response) ที่สุด⁴⁹ ทั้งยังประกาศตั้งกระทรวงใหม่ขึ้นมาเพื่อดำเนินมาตรการต่างๆ ที่จำเป็นอย่างเร่งด่วนและมีประสิทธิภาพ เรียกชื่อเป็นการชั่วคราวว่า กระทรวงวางแผนยุทธศาสตร์ประชากร (Ministry of Population Strategy Planning) ทั้งที่มีกระทรวงความเสมอภาคทางเพศและครอบครัว (Ministry of Gender Equality and Family) อยู่แล้ว โดยรัฐมนตรีกระทรวงนี้จะดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีด้านกิจการสังคมอีกด้วย จากการประเมินแล้วว่ามาตรการต่างๆ ที่ดำเนินการมาล้วนไม่ได้ผล ไม่ว่าจะเป็นมาตรการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตครอบครัว (work-life balance) การเพิ่มวันลาเพื่อเลี้ยงดูลูก การลดชั่วโมงการทำงานจากเดิมให้ผู้ที่มิูลูกอายุ 8 ปี เป็น 12 ปี เพิ่มวันลาของพ่อเพื่อช่วยเลี้ยงลูกจาก 10 วันเป็น 20 วัน และการลาระหว่างภรรยาตั้งครรภ์ ขณะนี้พ่อใช้สิทธิเหล่านี้เพียงร้อยละ 6.0 และตั้งเป้าว่าจะรณรงค์ให้พ่อใช้สิทธิเหล่านี้มากขึ้น ร้อยละ 50.0 เงินชดเชยการลาคลอด 2.5 ล้านวอน (ราว 6.6 หมื่นบาท) ต่อเดือน ใน 3 เดือนแรก จากเดิมได้เพียง 1.5 ล้านวอน (ราว 4 หมื่นบาท) ต่อเดือน และให้เงินอุดหนุนนายจ้างเพื่อลดแรงกดดันที่มีต่อพนักงาน การขยายเวลารับบริการสถานเลี้ยงดูเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 11 ขวบ และการเพิ่มจำนวนผู้ดูแลเด็กที่จะพิจารณานำเข้าผู้ดูแลเด็กจากต่างประเทศ⁵⁰

จากนโยบาย งบประมาณ และความพยายามที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ยังไม่ปรากฏว่ามีประเทศใดรายงานแนวโน้มที่ดีขึ้นของอัตราเจริญพันธุ์รวมเลย

เกิดน้อยไม่ได้เลวร้ายไปเสียทั้งหมด

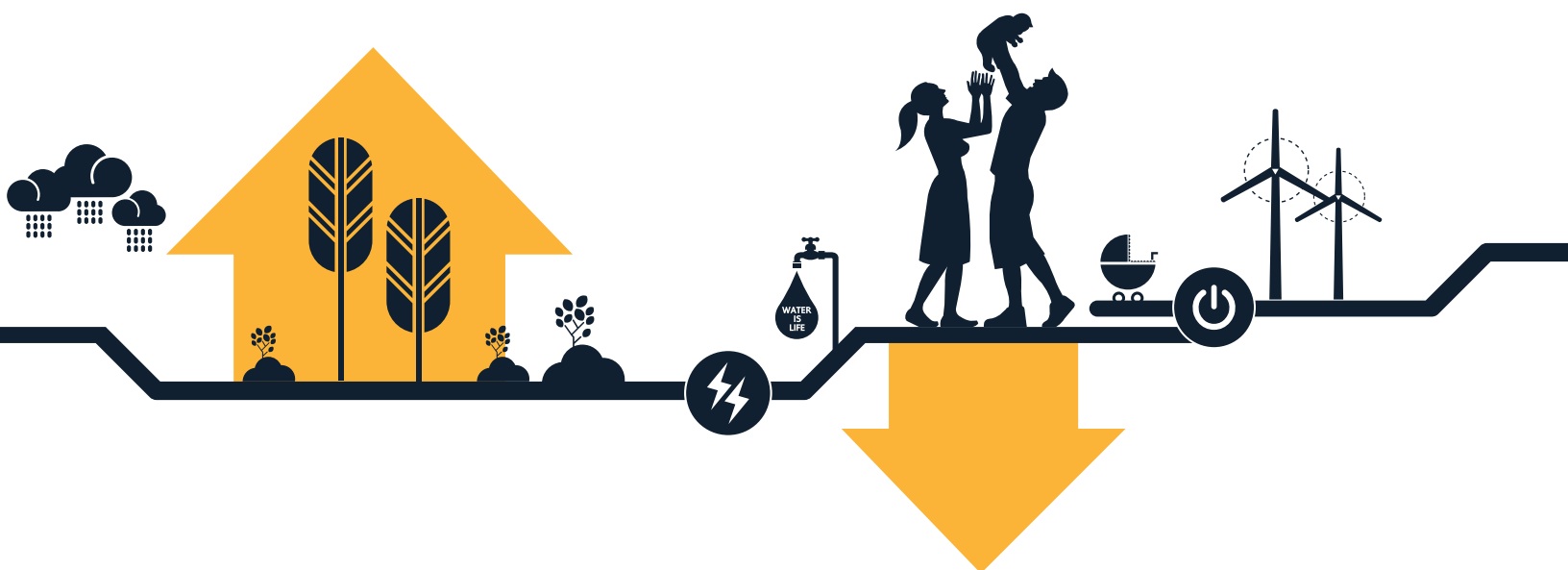
แม้สถานการณ์เกิดน้อยจะก่อให้เกิดความวิตกกังวล โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับการหดตัวทางเศรษฐกิจ การช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุ และความสั่นคลอนของระบบประกันสังคม จนทำให้หลายประเทศต้องเร่งพัฒนานโยบายและกลไกต่างๆ เพื่อกระตุ้นการเกิดให้เพิ่มขึ้นดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้น

แต่ก็ไม่ควรลืมว่า แต่ก่อนเราเคยมีนโยบายควบคุมจำนวนประชากร และในบางประเทศอาจจริงเอาจริงอย่างมาก สะท้อนให้เห็นว่าการมีจำนวนประชากรน้อยลงไม่ได้เป็นปัญหา หรือสถานการณ์ที่เลวร้ายไปเสียทั้งหมด...การเกิดน้อยก็มีข้อดีบางประการ

ประการแรก คือการลดแรงกดดันต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งในแง่ของการลดการบริโภค และการใช้ทรัพยากรต่างๆ รวมไปถึงการผลิตของเสียและมลพิษ จากรายงานของคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (IPCC) ระบุว่าในภูมิภาคที่มีการลดลงของประชากร ทำให้คุณภาพอากาศ และคุณภาพน้ำ ดีขึ้น การตัดไม้ทำลายป่า ปริมาณก๊าซคาร์บอนและก๊าซเรือนกระจกอื่นๆ ลดลง สอดคล้องกับทิศทางการแก้ไขการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลก^{51,52} พื้นที่ความหลากหลายทางชีวภาพ⁵³ ซึ่งเป็นผลดีต่อระบบนิเวศ และเกิดความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ

ประการที่สอง เป็นผลดีต่อการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ในการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการจัดการที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย แหล่งน้ำ แหล่งอาหาร รวมไปถึงทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชีวิต ทั้งการเล่าเรียนศึกษา สถานพยาบาล การคมนาคม การหางานทำ ที่ปัจจุบันมีการแก่งแย่งกันอย่างรุนแรง โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีประชากรมาก และมีทรัพยากรเหล่านี้น้อย และขาดประสิทธิภาพในการจัดระเบียบ การแบ่งปันทรัพยากรเหล่านี้ ทำให้ประชากรบางกลุ่มเข้าไม่ถึง และเกิดการส่งต่อความเหลื่อมล้ำจากรุ่นสู่รุ่น และทวีความเหลื่อมล้ำมากขึ้นจนกลายเป็นรอยร้าวแห่งความแตกแยกในสังคม

ประการที่สาม เป็นผลดีต่อคุณภาพชีวิตของคนในสังคม ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นผลสืบเนื่องจากสองประการแรก กล่าวคือเรามีสุขภาพที่ดีขึ้นจากการที่มลพิษต่างๆ ในสภาพแวดล้อมลดลง และหากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศคลี่คลายไปในทางที่ดี ก็จะสามารถลดความเสี่ยงภัยต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นจากภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นอกจากนี้ การลดลงของการแก่งแย่งในสังคมเป็นผลดีต่อทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต การได้ “เวลา” คืนมาจากการทำงานหนัก เพื่อสวัสดิภาพทางเศรษฐกิจของตนเองและครอบครัว การไม่ต้องเดินทางในสภาพจราจรแออัด ไม่ต้องเข้าคิวรอเป็นเวลานานเพื่อรับบริการทางการแพทย์ และบริการสาธารณะอื่นๆ^{54,55}



บทส่งท้าย: สิ่งใดต้องรับทำ

แม้นโยบายกระตุ้นการเกิดด้วยวิธีต่างๆ ยังไม่เห็นผลชัดเจนนัก หรือเห็นผลในระยะสั้นๆ และผลลัพธ์ที่ได้ก็อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ถึงกระนั้นก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า เรายังคงต้องกระตุ้นการเกิด และหาแนวทางที่จะจูงใจให้คนมีลูกกันเพิ่มขึ้นต่อไป แต่สุดท้ายแล้ว ไม่ว่าเราจะสามารถหาหนโยบายที่ทำงานได้ผลจริงๆ เจอหรือไม่ ก็ไม่อาจปฏิเสธได้เช่นกันว่าเราต้องเผชิญกับภาวะเด็กเกิดใหม่ลดลงอย่างต่อเนื่องไปอีกระยะหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นระยะยาวหากไม่ตัดสินใจทดลองนโยบายใหม่ๆ ที่ตรงใจคนวัยเจริญพันธุ์ได้เสียที และแม้ที่สุดแล้วสามารถหาหนโยบายนั้นพบ และเริ่มดำเนินการทันที ก็ยังต้องใช้เวลาอีกไม่น้อยกว่า 20 ปี กว่าเด็กเกิดใหม่ที่จะเพิ่มจำนวนขึ้นจะเติบโตมาทันรับช่วงในการอุ้มชูดูแลสังคมได้

ในระหว่างนี้ สังคมต้องการนโยบายที่ต้องลงมือทำทันที เพื่อรับมือกับผลกระทบจากอัตราเกิดลดลงอย่างเร่งด่วน

1

การใช้เทคโนโลยีหุ่นยนต์ และปัญญาประดิษฐ์ เพื่อทดแทนทรัพยากรมนุษย์ที่ลดลง ซึ่งขณะนี้มีการดำเนินการมากอยู่แล้วทั้งในการผลิตสินค้า การบริการ และการดำเนินกิจการต่างๆ ในสำนักงาน และยิ่งจะกว้างขวางมากขึ้นจากพัฒนาการอย่างรวดเร็วของปัญญาประดิษฐ์ต่างๆ แต่ที่ต้องเน้นอย่างมากคือการนำเทคโนโลยีดังกล่าว เพื่อการดูแลผู้สูงอายุให้ได้ผลอย่างจริงจัง และทั่วถึง เพื่อไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยี หรือให้ความเหลื่อมล้ำน้อยที่สุด ทั้งนี้ ผู้สูงอายุที่กำลังเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างมากจะเป็นผู้สูงอายุที่มีลูกน้อย และอยู่ห่างไกลจากลูก และญาติพี่น้องอันเนื่องมาจากการย้ายถิ่น รวมทั้งทุนทางสังคมที่น้อยลงอันเนื่องมาจากการพัฒนาเป็นเขตเมือง (urbanization) ของสังคมไทย

เทคโนโลยีเหล่านี้ ควรมุ่งไปที่การทำให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตพึ่งพาตัวเองให้นานที่สุด สร้างชีวิตชีวา และสุขภาพให้แก่ผู้สูงอายุ ทั้งนี้ไม่ได้หมายถึงเพียงแต่เทคโนโลยีขั้นสูงและมีราคาแพงอย่างเช่น หุ่นยนต์ (robot) ชีวจักร (bionics) และกายอุปกรณ์ (prosthetics) ซึ่งผู้สูงอายุที่มีฐานะมักสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีเหล่านี้ได้มากอยู่แล้ว แต่รวมถึงอุปกรณ์ช่วยเหลือเล็กๆ น้อยในชีวิตประจำวัน เช่น อุปกรณ์ช่วยยกของลงจากรถ การพยุงตัว ฯลฯ ที่มีราคาไม่สูงเกินไป ซึ่งรัฐจะต้องช่วยอุดหนุนให้ภาคเอกชนผลิตได้ในราคาที่ผู้สูงอายุที่มีฐานะปานกลางลงไปจนถึงผู้มีรายได้น้อยเข้าถึงได้ และมีนโยบายที่ภาครัฐทำงานร่วมกับภาคเอกชนในการดูแลผู้สูงอายุ ทั้งในรูปแบบการสงเคราะห์ กึ่งสงเคราะห์ และกิจกรรมเพื่อสังคม (social responsibility)

2

การปรับตัวทางการเงินส่วนบุคคลสำหรับการเกษียณอายุ ที่จะต้องวางแผนดำเนินการให้เร็วขึ้นกว่าเจเนอเรชันก่อนๆ เพื่อให้มีเงินออมเพียงพอสำหรับการเกษียณ เนื่องจากรายได้และทรัพยากรที่มาจากลูกหลานจะลดน้อยลงอย่างมาก และสำหรับบางคนอาจจะไม่มีเลย และต้องคำนึงด้วยว่าเมื่อถึงวัยที่ไม่สามารถทำงานสร้างรายได้จริงๆ นั้นค่าครองชีพจริงยิ่งสูงขึ้นไปอีกมาก

ในประเด็นนี้ ควรจะต้องมีการรณรงค์ให้การใช้จ่าย และการใช้ชีวิตที่มีความรอบคอบ สมเหตุสมผล ลดความฟุ่มเฟือยหรูหรา ซึ่งส่วนหนึ่งจะทำให้มีทรัพยากรเพียงพอที่จะมีลูกได้มากขึ้น รวมทั้งมีเงินทุนเพียงพอสำหรับชีวิตในวัยเกษียณ

3

การปรับนิยามของผู้สูงอายุใหม่ จะทำให้สังคมมีทัศนคติต่อผู้สูงอายุ และโครงสร้างของสังคมเปลี่ยนไป จากเดิมที่คนอายุ 60 ขึ้นไปเป็นคนสูงอายุที่จะต้องหยุดทำงาน และเป็นผู้ที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่น ทั้งๆ ที่ในปัจจุบันคนอายุ 60 และอาจเลยไปถึงคนอายุ 70-75 ปี ยังมีสภาพร่างกายที่แข็งแรง มีกำลังวังชา มีสติปัญญา ประสบการณ์ และความสามารถ อันเป็นผลมาจากความเจริญทางการแพทย์และความก้าวหน้าทางการศึกษา

การเปลี่ยนทัศนคติที่ว่านี้ เป็นการเปลี่ยนทั้งทัศนคติของคนที่อายุ 60 ปีขึ้นไป เพื่อให้มีพลังและกำลังใจในการเรียนรู้ พัฒนาศักยภาพให้สามารถทำงานต่อไปได้ และทัศนคติของคนอื่นๆ ในสังคม เพื่อให้เกิดการยอมรับ สามารถทำงานร่วมกันได้ในบทบาทที่เหมาะสมและลงตัว ทั้งนี้ทำให้เกิดแรงงานกลุ่มใหม่ และผลผลิตทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น เกิดเป็นการปันผลทางประชากรระยะที่สาม (third demographic dividend)⁵⁶

4

การเร่งหาทางออกของระบบประกันสังคม ซึ่งเป็นระบบที่สร้างขึ้นจากแนวคิดการมีจำนวนผู้จ่ายเงินเข้าระบบเพิ่มขึ้น (growth model) อย่างต่อเนื่องอันจะทำให้ระบบเดินทางต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่การลดลงของอัตราเกิดทำให้จำนวนประชากรวัยแรงงานลดลง และทำให้กระแสเงินที่จะเข้าสู่ระบบประกันสังคมลดลงตามไปด้วย ในขณะที่ผู้สูงอายุที่รอการอุดหนุนจากระบบมีจำนวนมากขึ้น และมีแนวโน้มที่จะมีอายุยืนยาวขึ้นกว่าแต่ก่อนซึ่งจะทำให้กระแสเงินที่จะไหลออกสูงกว่ากระแสเงินไหลเข้าจนระบบดำเนินการติดขัด หรืออาจถึงขั้น “ล่ม” ซึ่งปัญหาเรื่องนี้มีสถาบัน และหน่วยงานต่างๆ วิเคราะห์ให้เห็นไว้อย่างชัดเจนมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว จึงควรได้มีการแก้ไขอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ “ขยายฐาน” ผู้จ่ายเงินเข้าระบบ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มแรงงานนอกระบบ ผู้ประกอบอาชีพอิสระ ซึ่งมีจำนวนมากขึ้นและสร้างรายได้สูงขึ้น รวมทั้งเงินค้างจ่ายที่มียอดสูงราว 6-7 หมื่นล้านบาท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการค้างจ่ายจากภาครัฐ⁵⁷

5

การพิจารณานโยบายดึงดูดประชากรที่มีความสามารถ (talent) ให้เข้ามาพำนักอาศัยและทำงานในประเทศไทย ซึ่งนโยบายนี้มีการดำเนินการแล้วโดยเฉพาะในระดับมหาวิทยาลัย และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (สทท.) แต่เน้นไปในรูปแบบโครงการแลกเปลี่ยน (exchange program)⁵⁸ มากกว่า แต่ถ้าจะให้ได้ประโยชน์มากขึ้น นโยบายดังกล่าวนี้ควรมุ่งไปที่การอยู่อาศัยระยะยาว (long-term resident) โดยทำงานและสร้างครอบครัวอยู่ในประเทศไทย ซึ่งต้องมึนโยบายและโครงสร้างต่างๆ รองรับเพื่อจูงใจวัยแรงงานที่มีความสามารถให้อยู่ในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มนักศึกษาแลกเปลี่ยน นักศึกษาต่างชาติเต็มเวลา อาจารย์ นักวิจัย คนทำงานวัยหนุ่มสาวในอุตสาหกรรมต่างๆ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่เป็นเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ของประเทศ แรงงานต่างชาติที่มีศักยภาพ⁵⁹ รวมทั้ง “ผู้พเนจรดิจิทัล” (digital nomad) ซึ่งเป็นกลุ่มคนทำงานอิสระที่ไปอาศัยในประเทศที่ตนเองหลงใหลชื่นชอบแล้วทำงานผ่านระบบดิจิทัลให้กับผู้จ้างงานจากที่ใดก็ได้ในโลก ซึ่งในการจัดอันดับเมืองและประเทศที่เป็นจุดหมายปลายทางของผู้พเนจรดิจิทัลเหล่านี้มักจะมีเชียงใหม่ และจังหวัดที่มีเกาะและหาดทรายสวยงาม เช่น ตรวต สุราษฎร์ธานี ภูเก็ต พังงา ติดอันดับต้นๆ อยู่เสมอ^{60,61}

นโยบายเหล่านี้ ตอบสนองทันทีต่อภาวะอัตราเกิดที่ลดลง ไม่ใช่ในแง่ที่จะช่วยกระตุ้นการเกิดและเพิ่มจำนวนประชากร แต่ในแง่ที่สังคมจะต้องอยู่ในสภาวะที่คนเกิดน้อยไปอีกระยะหนึ่ง ซึ่งไม่จำเป็นระยะสั้นๆ ส่วนจะยาวนานแค่ไหนขึ้นอยู่กับผลสำเร็จของนโยบายกระตุ้นการเกิด ซึ่งขณะนี้ยังไม่มีวามชัดเจน